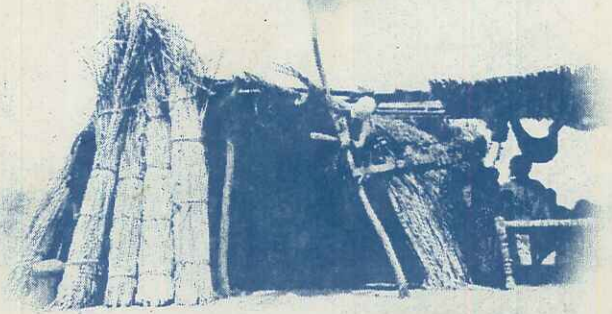

سرخان ط

سرا نیکی لوک سانجھ

چند سیر

- 1- پہلی کالھ
- 2- ریڈیو این سیر دار اور انگریزوں سے سر داروں کو ملنا
- 3- قومی مزاحمتوں میں بارے سر سر کی یادداشت
- 4- وکیلاں بارے
- 5- ڈاکٹروں میں بارے
- 6- مشینوں میں بارے
- 7- کیمپوں میں پکھیوں میں بارے۔ زری ترقی (نہروں میں اڈیم) اور مقامی قوموں میں اثر
- 8- تحصیل تو نسرا اعلیٰ درجہ کی اور ان میں روایتی آبپاشی اور نظام
- 9- پوہ ماہی پر بارے
- 10- ٹھیکوں میں
- 11- کافی
- 12- سندھ میں کرنال میں

ایڈیٹرز:

وسیم واگھا wasimwagha@hotmail.com

پتہ: مکان نمبر 1105، جلی نمبر 11/1، G-11، اسلام آباد۔

پیشہ 2059 برقی (جولائی 2002ء)

مشرقى مارٹن سٹيٹ دا اعلیٰ ہونہرک بیرونی ماڈل ڈھانڈھ کیسٹھ آئزک

ٹیپہ پچھو ہونہرک۔۔۔ این اعلیٰ پچھو میٹھ بچھو شامان پتیاں بگھن:

دیبا اسماعیل خان پچھو گولڈ نام ڈیم خان ہزار (49000) سرائیکی آبادی کوں روکھس کھپائی کن مہیش پیتھ مراد کرٹھیں۔ این مشورہ رساقت بیرونی اعلیٰ تہ پچھو نیرٹھیں آکھان اعلیٰ تہ تہون آبا رکاری ڈھیر پورے این ڈیم رسا مشورہ رسا بعد سرائیکی لوک دیبا اسماعیل خان پچھو اتھیں پچھو بہیل تھی ولین تہ ایہو کم زمان پچھو چشمہ لائٹ بنک کیتال (CRBC) پھلے کیس کرٹھوں پٹی پڑ۔ ایہا نیری ترقی چھوستان کسٹھ نل وطنیاں کوں پیلے ای آپہی بھہٹیں تہ رسا مل کنہ خوش کرم کرتے۔ اینہا نہونہرک اے او جو پورہ لستان رسا وڈے وڈے اناج پیٹھ پیٹھ ہن۔ ایہو کچھ قس پچھو قس ملے تہ گرتھ قس ملے کیتال اینوں پنا ودهیں۔ این ساری ترقی (Development) رسا نال جے مقامی لوکیں کوں نیرہ پھیندا تان آج سرائیکی ورثہ پنا کستان رسا کوں نیرہ علقہ زمان ہونہرک آج دک آنا پھتیق اینوں ثابت کرٹھوں پڑ۔ سرائیکی علاقہ پچھو پھن آئے پاور پلانٹس (Power Plants) مقامی لوکیں کوں نوکریاں کوں کیا ڈیوٹیاں قس بھل صنعتی آلودگی رسا ہونہرک پنا پنا پنا پنا رسا درھیل ٹرانسپورٹ تہ مقامی فہلیں آتے پڑے اثرات تہ غیر مقامی لوکیں دی آبا رکاری راسب بنے ہن۔

ساکوں آج اے سوچن دی لوڑ رسا جو سرائیکی ورثہ دی ترقی کھہن حوونی چاھیری پڑ، اینہا نہونہرک لوکیں تھوٹا چاھن دا پڑ، اینہا رسا پچھو فیملہ ساری رسا حق لوکیں حوونیاں چاھن دا پڑ، اے اھہ ترقی ساڈے پناں، زمین، جنگل پچھو، قمار کھہرے جہاں رسا ایقوں رسا قدرتی

بہیلی کھاہ

سراہیلی لوک ساکھو راج کلچر سٹھ لگانو پھرتے لوکھنیں کھتھن پھرتے رگھو پڑ، کلچر سٹھان دا ذلیہ ہونہرک کلچر کوں معنوں کرنا تہ اڑو رو دھارا سٹھان کوں ودها لوں دا ذلیہ ہونہرک رسا سیاست دا دی کھ کلچر ہونہرک تہ جیتھو کھ سیاست رسا کلچر کوں نال پورن ولسی نیرہ سیاست نیرہ جسم پنا سگری۔ پھتے اے جیہاں بیان سٹھان عام قسٹھیاں رہ گیا ہن۔ پھل سیاست تہ کلچر ڈاؤن لیسٹھ (downside) نال نال تعلق ہونہرک تہ ترقی رسا سوال کوں کیوں سرائیکی ترقی نال جگنا و پچھو۔ اینہرک اے کوئی خاص دھیان نیرہ ڈاؤن نال سوال رسا کلچر ساکھ کلچر نال کھ خاص قسم دا تعلق ہونہرک اسٹھان آہرے نال پورن جو ساکوں تھیلی ادارے جے وکھن، نیرن نکلن، سوسٹھان آن لوں تہ کاروبار و دھ پھل اے وکھ ڈیکھنا چا ہونہرک جو لوکیں (مہیا پھلہ M) تھلیں تہ تھلیں اداروں دا سرائیکی کھوتے لیا اسٹھان لیا تہ؟ وڈے وڈے نیری سٹھو تہ کھسی گانہ تھیاں کوں کیوں بد لہیرے پھن تہ کیوں مہیا M پھن جیہن وڈے مہو تہ مقامی مڈوی، کاروبار تہ مہیاں کوں وڈے پھراں رسا سٹھیاں نال جو نیرن جیہن پنا وکھ عالمی مڈوی دا دھم ہونہرک اصل راج ترقی (development) تھیلے ہونہرک پھل اے تھو پھل کوں آئے کوں ہن؟ ایناں دیاں تھہیاں تہ مہیا کھیا ہن؟ تہ اے تھو پھل کھنہرک فائیک تہ کھنہرک نقصان وکھ وکھن اے کھ تھیاں رسا سوال ہن جیہرک ترقی رسا کھیں مہو تہ تہ عمل دا مہیا کرکھ تہ جملہ کھنوں بہنوں ملے کرکھ چا ہونہرک۔

ریڈ انڈین سر داردا گورے سردار کول ولدا

(سن 1834 ارج واشٹنٹن دے گورے سردار سٹیل (Seattle) دے ریڈ انڈین (Red Indian) سردار کول اوندی زمین مل گھنن وا آکھیا۔ سٹیل دے سردار ولدا سے گورے سردار کول تک پتھی لکھی۔ ایہ پتھی کول ارج وی ماحول (Environment) تے (Ecology) بارے کھ سچا تے لکھ ا بیان بھیا ویندے۔ اوندیاں کجھ پتھیاں بھلے تھیاں تو اڈے کیتے انگریزی اچو ترجمہ کتھن۔ ایڈیٹر)

تساں آہدے اواساں آ پنی زمین ہا کول وکے بڑیوں۔ ساکول تاں اے خیال وی اچھو پلا (اجیب) گلدے۔ اے تاں ایویں ہجیوں کولی آکھے جو اسان پانی و پتھے یا اسان ہونیں وی گرمیش تے تازہ ہوا مل گھنٹی اے۔ ساڈے کیتے تاں ساڈی زمین دا کب تک چا ملدس اے۔ او ہانویں رتھی مرن ہونے گھاٹے جھگیں ارج گھیرا ہونے ون پونے ہون بھانویں بیٹھے تے تیراڈانے۔ ساڈے لیکھے سھو پاک ان۔ چھل ساڈیاں پھیریں ان۔ ہرن گھوڑے بازاساڈے پھرا ان۔ اسان کو بھر گڈتھ صاحبیں۔ پتھوں پیرھی وی ہکایتے۔

دساں تے ماحول کول وکھلاوے بنیر تھن گہری بوڑا تے اے مرقہ کنڈر تیکسی۔ کتھاپیں این ماں میں جو مرقہ دے ناں تے اسان آ رہی بھوہیں تے سنبھاٹا کول و بنیدے پئے صورتوں پہنچتا تے ایل رسالے مچا کجھ اے پتھیں سوالیں تے بحث کیتی گہری بوڑ۔ این رسالے مچ ڈتی گئی پتھی « ریڈ انڈین سردار دا گورے سردار کول ولدا » سنبھاٹا تے مرقہ ک سوال دا ہکل سوہنا جواب اے۔

ایہ رسالے کیتے
اسکول تو اڈے کھیتی رحیری وی لڑھا لے (

گھنڈی اے اوہا نوئیں مال مویشی ان پکھی ان ورتن ان یا بندہ آپ۔ اے ہوا خلکت
دے سکھ ڈکھ وڈ بندہ ای اے۔ جیند میں مویشی دی ٹھڈے تے دی ڈٹھے اُن ڈٹھے دی
خیر خچیندی اے۔

اساں جاگلگی ہائیں تے ساکوں اے ہوا ہوں اڑیراے۔ (دہوں اڑیرا ۱۷۱)۔
جواں ہوا اج ساڈیں پر پکھیں پہلا ساہ گدھ تے اینہہ ہوا اج انہیں آٹھا چھیکدی ساہ تراہا۔
ٹساں وی آٹھے پائیں کوں بڑساؤ جو انہیں دے پیریں پیٹھ دی بھوئیر اج انہیں دے
مگھوئیں ایو ڈاڈیں دی سواہ رلی ہوئی اے۔ انہیں کوں بڑساؤ جو اے زمیناں انہیں
دے پر پکھیں دے خون لینے انہیں دے بڈپیں پاروں زرتیر صن۔ ٹساں وی آٹھے پائیں
کوں سکھاؤ تے ایہو اساں آٹھے پائیں کوں سکھیندے ہائیں جواں بھوئیں دا آڈر
کر۔ اے انہیں دی ماماے۔ جو کجھ اناں تھیندے اوہو کجھ پائیں نال تھیندے۔ بندہ
زمین تے شک سہیدے چاؤا آٹھے آپ تے شک سہیدے۔

اساں جاگلگی ہائیں تے اترا جاندے ہائیں
جو زمین بندے دی ملکیت نخت بندہ زمین دی ملکیت اے۔ (یا بندہ بھوئیں دا مالک نہیں تھی
سکدا جو بھوئیں آپ بندے دی مالک اے)۔ ایں کائنات دیاں تھے شھیں آپت اج
ایویں جودیاں ان چویں ساچھی رت یک پڑکوں کھا رکھیندی اے۔

اساں ہکا کجھ جانڈے ہائیں تے چیرھی شیت گڈاپیں ٹساں وی کجھ گھنو جو ساڈا خدا ہو
اے۔ ٹساں تاں بھانویں خدا کوں وی آٹھی ملکیت گنتدے ہو سو۔ (چویں زمین کوں آٹھی

شیت اساں جاگلگی ہائیں بھل ساکوں تاں ایویں سمجھاندے۔
تساں گوریں دے راہ تے اساں ریڈ انڈیز کونوں ان بون۔ تہاڈے شہریں اج دھواں
ساڈیاں اگھیں مرہر بندے۔ توڈے شہراج کائی اٹھی جاہ نہیں جگلی جھٹاں چپ ہووے
مہربان خوشی۔ جھٹاں اڈا پکھی، کر دا پتر ساف بچے۔ توڈیں مشین دیاں اوازاں تاں
کئیں کیے نموشی ان۔

اساں جاگلگی ہائیں بھل ساکوں ایویں سمجھاندے۔

اساڈی جوہ پ (pasture) اچو توڈی ریل گڈی لگھدی اے۔ توڈے بندے
ساڈیاں چردیاں پکھیں مار گھوئیدن چیرھیاں ساڈے چیوٹ دا سرا ان۔ توڈاڈا اے
"دھوئیں دار" لوہے دا گھوڑا (Railway Engine) ساڈیں پکھیں کوں
کیویں موتر تھی سکدے۔ مال مٹی، ڈھور بگرتے پکھی پرندیں ہوا بندہ کجھ نہیں۔ جیکر اج
اے ساری جیاؤں مک و بچے تاں بندہ آپ دی تک وی دیکے۔ جیرھا کجھ اج درختیں نال
بھل بوٹیں نال، مال مویشی نال تھیندے اے اوہو بھیاں بندے نال تھیں۔
اساں جاگلگی ہائیں تے ساکوں ایہو بچ گدے۔

دراویوں ندی نہریں اج واہندا پائی سکھنا پائی نہیں۔ اُپائیاں اج پچھانویں پکھوں اساں
لوکئیں دیاں کائی یاداں ان۔ اے پچھانویں اساں لوکئیں دی گندری وہائی ڈیٹنڈن۔ اے
پائی دیاں اوازاں جانڈا ساڈے پر پکھیں دیاں اوازاں ان۔ اساں ریڈ انڈیز (Red
Indians) کیے تاں اے ہوا دی بھوں کیتی اے جواں ہوا اج ساری خلکت ساہ

قومی مزاحمتوں یا ادا شدت

اثر اول

بندہ وسیب اتے انہاں دی آیت ء وج نوں سرور و شناخت دا معاملہ جے کہیں اجوکی دلیل ء وج نہ ہووے تاں وکت کھائیں نہ کھائیں قومی مزاحمت دے سوال ء چون ایہدے محض نسلی، لسانی، مقامی اتے غیر مقامی ہونا دے خطرے کوں گھٹ نہیں کیتا و نچ سکدا اجیدانجیری رزلٹ (Result) ٹھوکواں تے Anti People نکدا ء ----- چھڑا آہون قومی ہسٹریا یا جینڈا سمجھ ٹوں موثر ہتھیار کاراڈا تے تشریح ہوندا۔

سو قومی سوال کوں ایہدے ثقافتی پس منظر اتے کشادگی آگوں کھولیں جہاں ایہدے بنیاد پرست ہون دی نفی نہیں کیتی و نچ سکدی جیویں دہشت گردی اتے جہاد کوں با آسانی اگ نہیں کر سکدی اینویں ء قی تشریح اتے قومی پرستی و نچ کھیدا اوکھا ہوندے۔ مغربی میڈیا یا کیوں انسانی حقوق اتے آئندی جانبدار انسان دوستی دے حق ء وج ورتیندا ء۔ (Neu colonialism) جینڈی اپنی بے رحمی کھائیں دا ہر دردا ہر نیو کلاونیئل ازم (Neu colonialism) جینڈاں و چون سمجھ آواٹن آلی ء۔ جیہڑی مقامی (جے جذباتی گالھ نہ کھنھی و نچے تاں) ہنر منداناں دے تھہ کی آئندی ء۔ ایہدے خیال ء وج کولڈ و ار (cold war) دے باد کیونزم و آگوں بنیاد پرستی، قوم پرستی..... یا ایہو جیہاں بے شمار پرستیاں (جیہاں و نچ سر سامتے

تکلیت سمجھیندے او۔) محل اے نہیں تھی سکدا۔ اوضاع اتاں گل کا ناکت دا ناک تے ماک اے۔ بھانویں گورے بھانویں کالے ڈوھا نہیں دے سک اچ برابر مہربان اے۔ اوکوں اے زمین وی پہوں ازبے اے۔ جیرھا ایں زمین کو دیکھی، اکیوں گند (contaminate) کر لینی جاوا اوندے تے رب رازی ناں تھسی۔

بک ڈباڑے ہر کہیں مرنے۔ گورے دی مرنے تے بھانویں جنہیں کنوں وی پہلو۔ تو اڑا کہو تھیونے۔ جن کیں کھاؤ بسترے ترکاؤ تے بک ڈبہمہ ایں ترکھن (بدبو) اچ تو اڑا ساہ تھیسی۔

اساں جانگی صا نہیں تے پیا کوئی رستہ ٹھیک نے جانڈے۔

..... بالکل نال دے وقت بوج اپنی دسویں ویب 'حق' حقوق دھرتی.....
 وغیرہ جنہیں نویں لغت اپنی مزاحمت راہیں نویں ہتھیار بندی طور گھل کے سامنے آئی ہے۔
 ایکوں سراپکی قومی سوال دے پس منظر بوج کھول کے ڈکھوں تان داٹش وراں دے
 خیال بوج پنختون، پنجابی بالادتی دے خلاف سندھی سراپکی بلوچ (SSB) - زمان
 ہضری) اتحاد دی شکل وی اجو کے ویلے بوج ہک مجھ آون آلا مرکز یز رویہ ہے۔
 جے کوئی ریاست قومی وحدت دے نال تے مقامی ثقافتاں دے استحصال تے استوار
 ہووے تان اوندے جلد یا بدیر ڈھیر صوفون داوایا آہن دنور نہیں ہوندا۔ سو قومی سوال
 کوں شائقی تشدد، ڈرگسافیا تے فرقہ واریت جیہیں بے معنی توں اگک کرٹن دی لوڑ
 ہتھوں دودھ دیندی ہے۔

جھوں تیں سراپکی قومی مزاحمت دی یاداشت بے تال متوسط ملتان پنچھوں کوں دی وڈی
 مزاحمت دی شکل ایں ویب بوج ڈیکھن کوں نہیں ملدی۔ جاگیر واری اتے پیر پرتی
 دے اداہے آگوں اے صلاحیت یک طویل مدت توں جدید خانداگی دی نعمت توں
 محرومی آندی ہے۔ سو محکم مقامی اکثریت راہیں یک زمانے توں اقتدار کنوں لاقلمتی
 انحصار ویب دا غالب عنصر ہے۔

داہر وراہر دھاڑ پچھاڑ آگوں مسلسل یک خاموشی اتے برداشت دی ایں صلاحیت
 کاوڑا تے غصے کوں کپڑا ایں ضروری نہیں سمجھیا۔ ایذا کار ملان ممکن ہے تصوف دی گفتاگی

خود یک وڈی دست پڑجا ہے) چھڑا تشدد ادا مکان بون۔ اجارہ دار تے مرآت زرد نوہ پز
 سراپا داری دے خلاف کونست مزاحمت دی تحریک دی خود سراپا داری دی اپنی کچھ دا
 روڈ ثابت تھی ہے۔ اشتراکی انسان دوستی اتے پڑامن بھائے باہمی دا پروپیگنڈا وی
 کھنیا تیں قوم پرست حماقتاں مزدور اتے مظلوم یک ٹکھتی ویدن یا ساری ذنیاد دے
 سلمان، ہندؤ سکھ وغیرہ یک تھی کھڑون..... اے بھگتھ انسانی نفسیات دے
 طالعے راہیں ناکافی نعرہ بازی، چکیوں پٹیا پرستی کنوں آج کر کے سوچن ضروری تھی۔
 وجھی وڈی جنگ (2nd world war) پنچھوں نوآبادیاتی نظام دی بھن تر ڈر دے
 ج مزاحمتاں داوایا کمیونٹ انقلاب دے ماڈل توں متاثر ہے۔ ایں بیداری دے نتیجے
 وچ جاہ جاہ نویں ملک بنے جہاں وچوں بھارت تے پاکستان وی شامل بون پر گریٹ
 انڈین پیٹنٹزم اتے دو قومی نظریہ وی کھنیا تیں بھوں تگھیں ناکافی ثابت تھے بون۔ قومی
 تحریکاں آگوں شناخت اتے دادرسی دی مزاحمت اونویں تان بھوں پڑانی پی آندی ہے
 بنال دے وقت بوج مقامیت یک مرکز یز رویہ دے طور سامنے آئی ہے۔ صدیاں
 دن مضبوط سیاسی مرکز اں دے خلاف یا حکمران اجارہ داری دے خلاف
 Periphrie: دی مقامیت نویں سیاسی شکل پی اختیار کریندی ہے۔ بہار دے ٹیچر در
 تے جھار کھنڈر دے "آدی واسی" براہمن سیاست دے خلاف اپنی سنجان راہیں ایہو
 پچے آہن جو سیاست دے پاپولر دھارے محض سیاسی گھرائیاں دا ڈھپ بون۔ اینویں
 ی پاکستان وچ دی اے مرکز یز رویہ اپنے پاپولر سیاسی دھاریاں توں نالاں

داسعاشی پری وار اے خاندان وغیرہ چہرہ "انسان دوستی" دی اصطلاح نال نہیں وئج کھڑدے۔ جھلکا کیوں قبول وئج جھک خاص جھک دا اظہار وی ہوندا ہے تیں تمام لوکاں راہیں ترقی اے اناصاف دے برابر مواقع نہیں پیدا کیتے ویندے مقامی اکثریت کول ہنگامی بنیاداں تے Resuscitate نہیں کیا ویرا اے تیں Literacy 20% دا جنوبی پنجاب 45% Literacy دے اے پنجاب نال مقابلہ کرن جوگا لکڑا نہیں ہووٹا۔ جے تیں مقامی ثقافتاں راہیں ناانصافی اے محرومی دا اثر ڈور نہیں تھیدا او تیں قوم پرستی دا سوال اے ایندے ایسی ہیومن احساس وی و دھدا ہے جو اپنی وقتی پہلے اپنی پچھے ایس گلوب دا حصہ۔

پاکستانی سیاست وئج کلچر اے مقامیت دا اے ورتا راز دا اقتدار علی جھنودے ویلے ٹوں اوں یا پولر سیاسی دھارے دا حصہ ہے جین مقامی ثقافتاں دی صدیاں دی لاعلق کول تروڑ کے انہاں کول سیاسی کلچر دا حصہ بناوٹ دی کوشش کیتی جو جمہوری عمل دی شراکت وئج لوکاں دا اے دا الہانہ استقبال ذور دی گالھ نہیں پر پے در پے مارشک لاناواں تھوں سیاسی کلچر دی تباہی جویں پاکستان وئج تھی ہے اوندی کوئی مثال نہیں ملدی اے ہو لیس اے نکل کول سیاسی اے معاشی دیوالیہ پن آ لے پائے گھیلی ویندی ہے۔

جھنوں تیں سراسر ایسی قومی مراحت دا سوال اے سوال وی سوشلسٹ انسان دوستی

ہوونے وئج دی نمائے پن دی غلامی آگول سیاسی عدم دلچسپی دا اے رویہ آہن پرانی بے وی بچکوں و دھاروں وئج حکمران اقلیت دا پہوں وڈا تھ آہن۔ مقامی ثقافتاں راہیں اپنے ماضی وی یادداشت بارے وقت کول مردہ وقت دی اصطلاح وئج حکمران اقلیت دا پہوں وڈا تھ آہن۔ تاں جو اپنی نجان اے مراحت دی کہیں تحریک بچھوں ا د بھوڈ ڈھپ اے ناانصافی منظر عام تے نہ آوے جمہوری حکمران اقلیت حکومت اکثریت نال کئی زمانیاں ٹوں روا رکھی آندی ہے۔

سرمایہ داری اے اوندے نوآبادیاتی نظام دی ٹٹ کھسٹ دے خلاف سوشلسٹ انقلاب کب ویلے قومی مراحت دیاں تحریکاں دا "گارڈ ڈاور" تھی۔ ایندی گوریلار وار عینیک اے پروپیگنڈے دا اٹھیا روی ایندے اپنے لفظاں وئج "انقلابی لٹافی" ٹوں و دھ نہیں تھیا سو قوم پرست تحریکاں راہیں ماوزے نکل پی گویا ہوئی منہ سائل دی جدوجہد دی انسان بونھلی اے انقلاب دے تاں نے محض خون خرابے دی حق پرستی تھی۔ بہر حال سرد جھک دے خانتے تے ایندے اثرات مراحت دیاں مقامی شکلاں وئج ڈٹھے وئج سکدن جو جم مارڈیوس بھاء لاڈیوس وغیرہ ایندی جاہ اچوکا ویدا غربت، جہالت، حق تلفی بے روزگاری دے خلاف احتجاج دے نویں طریقے پیا سکھندے جو محض نیو سوشل کنسریکٹ دے زبانی وئج خرچ نال او احساس محرومی ختم تھیون جوگا نہیں جیہرا صدیاں ٹوں مقامی ثقافتاں دا مقدر بنیا آندا ہے۔ جمہوری کلچر وی آہن کھائیں مقامی ثقافتاں دے بغیر خسر نہیں ہوندا۔ لوک انہاں دا وسیب انہاں

نتائج ضوئیاں بگلتاں اتے انہاں دی تربیت دے تاریخی پس منظر ء چوں ایندی Devotion پیدا کر پیری ء سقوط ملتان دے باسرا نیکی قومی مزاحمت دا سوال وی کہیں ڈڈے سیاسی گھرانے دے ایس سوال نال جون ء سچ بچکا پھٹ دا شکار ء ان۔ جڈیاں دی اے تحریک کجھ وزن پیدا کرٹ جگی تھی بلاشبہ ایسے سیاسی مہاندے ایندے آگوان ہون۔ مقامی ثقافتاں راہیں انہاں دی بے وسی اتے لاطفقی آکھوں صدیاں بادوی مزاحمت دیاں تحریکاں نال روایتی معنیاں ء سچ نہیں پی جودی جیہڑی آگن جال ڈلویئے ڈلویئے..... پال ڈلویئے یا ایس طراں دا کوئی مجزہ اتے کرشمہ کر ڈکھاوے جویں ایندی نعرے بازی ٹوں ظاہر تھیندے البتہ پچھلے ویہہ پچوہی سال دے عمل ء سچ ہک عمومی سجان ضرور وجود ء سچ آئی ء جو اسوں سرا نیکی ہیں ساڈی کوئی دسوں ء اتے ایس ملک دے باقی لوکاں دا گوں ساڈے وی کجھ حق حقوق ء ان۔ ایندا موازنہ پھلے کہیں ڈڈی مزاحمت ء سچ نہ کھیدا ہووے وت وی اے بیداری گھٹ وساکل اتے فنڈز دے باوجود حیران کن ء۔

ضیاء ماہی شل لا ء دور و سچ پاکستان سرا نیکی پارٹی سرا نیکی لوک سانجھ علاقاں قباں بگلتاں اتے بگلتاں 'SQMS' 'SQAP' دی شکل آگوں عمومی شناخت دا اے مرحلہ طے تھے جو روہی ء قہل دمان اپنے بزرگ مخلصان دے پچھانویں کبک ڈڈی جعفرانی اتے سیاسی قومی وحدت ء ان ایس مزاحمت ء سچ سیاست دانان ٹوں ودھ انہاں ادبیاں دا وی حصہ ء جہاں اپنی زبان ء سچ لکھن اتے سوچن دا مرا گھدا ء۔ استاذ فدا حسین گاڈی مرحوم

تے اسلامی تصوف دے پچھانویں جو ان تھے اتے ایندی نظریاتی اتے تنظیمی صلاحیت پچھوں بائیں بازو دا میلان کہیں نال کہیں شکل و سچ موجود رہے گے گوریلار و اراکلیک ء انقلابی روئاس اتے پروپیگنڈے نال لیس سٹائل دے پاپولرسنگن اپنے پرانے فریم ء سچ آج ڈیکھوتناں فٹ نہیں آندے کیوں جو ناں تاں سامراج دے خلاف اوکھونٹ تو ازراں رہ گئے اتے نہ قومی تحریکاں دا اورنگ جیہڑا انہاں دے نال سرخ پرچہ لہرا کے اڈے اتے لوکاں نال انہاں دے پاپولر سیاسی میلانات دا اہم نام اھو دے سوا جوا چوکا ویلا اپنی مقابلیت راہیں کہیں نئے ورلڈ آرڈر (New world order) اتے اُوندے نیوسوشل کنٹرولنگ یا پوسٹ مارن کشارگی دا حاجت وندے۔ اتے نویں سیاسی صف بندی و سچ ایندے مرکز بزا اشارے واضح صحن۔ ایندے و سچ کوئی شک نہیں جو عدم تشدد اتے سیکولر تصوف تے جی مہاتما گاندھی آلا انڈین نیشنلزم اتے تاریخی کچھ چول یادداشت دا حصہ ء جییں پوسٹ وارا زادی دی تحریک ء سچ اہم کردار ادا کیتا اتے ایندی مثال گوتم بدھ کنوں لا کر ایس اسلامی تصوف دی امان تیتیں کہیں وی نظر دے او ڈھنٹیں جو مقامی ثقافتاں راہیں عدم تشدد دے کیا معنی ہوندن؟ مہاتما گاندھی ء ڈاکٹر اینیہڈا کر غفار خان جی ایم سید وغیرہ پھلے ایس سیاسی تنظیم دا حصہ ء ان پر اوجوکا ویلا ایں جھ آیدیل از کم کوں ناکافی کجھیندے جیہڑا کہیں انقلابی روئاس نال استوار اھو دے۔ لوکاں نانویں قومی مزاحمت دے سوال کوں ڈڈی دلیل ہوندے جیہڑی بناں فنڈز تے بناں سرپرستی دے نہیں اُسروی اتے نہ ہی موقع نتائج پیدا کرٹ جگی ہوندی ء جیہڑے

نتائجِ صوفیاں بھگتیاں اتے انہاں دی تربیت دے تاریخی پس منظر ء چوں ایندی Devotion پیدا کریندی ء سقوطِ ملتان دے بادر ایگی قومی مزاحمت دا سوال وی کہیں وڈے سیاسی گھرانے دے ایں سوال نال جون ء سچ ہکچا ہنٹ دا شکار ء ان-جڈیاں دی اے تحریک کجھ وزن پیدا کرن جوگی تھی بلاشبہ ایسے سیاسی مہاندراے ایندے آگوان ہون۔ مقامی شافقاں راہیں انہاں دی بے وقی اتے لا تعلق آکھوں صدیاں بادوی مزاحمت دیاں تحریکاں نال روایتی معنیاں ء سچ نہیں پئی جو دی جیبری آگن حال ڈیوے ڈیوے..... پال ڈیوے یا ایں طراں دا کوئی معجزہ اتے کرشمہ کر ڈکھاوے چوں ایندی نعرے بازی ٹوں ظاہر تھیندے البتہ کچھلے ویہہ پنجویں سال دے عمل ء سچ ہک عمومی سجان ضرور وجود ء سچ آئی ء جو اسماں سرائیکی میں ساڈی کوئی دسوں ء اتے ایں نکل دے باقی لوکاں دا گوں ساڈے دی کجھ حقوق ء ان۔ ایندا موازنہ کھلے کہیں وڈی مزاحمت ء سچ نہ کھدا ہودے وت وی اے بیدارگی گھٹ وسائے اتے فنڈز دے باوجود حیران کن ء۔

ضیاء مارشل لا ء دور و سچ پاکستان سرائیکی پارٹی سرائیکی لوک سانجھ علاقائی مجلساں اتے سنگتوں 'SQMS' 'SQP' دی شکل آگوں عمومی شناخت دا اے مرحلہ طے تھے جو روہی ء قصل دمان اپنے بزرگ مصلحتان دے پچھانویں ہک وڈی جغرافیائی اتے سیاسی قومی وحدت ء ان میں مزاحمت ء سچ سیاست دانوں و دودھانہاں ادبیاں دا وی حصہ ء جہاں اپنی زبان ء سچ لکھن اتے سوچن دا مرا گھدا ء۔ استاد فدا حسین گاڈی مرحوم

تے اسلامی تصوف دے پچھانویں جو ان تھے اتے ایندی نظریاتی اتے تنظیمی صلاحیت پچھوں بائیں بازو دا میلان کہیں نال کہیں شکل و سچ موجود رہے گور یلا دار لیکھیا انقلابی روئاس اتے پروپیگنڈے نال لیس سائیں دے پاپولر سٹوگن اپنے پرانے فریم ء سچ آج ڈیکھو تاں فٹ نہیں آندے کیوں جو نال تاں سامراج دے خلاف او کمیونسٹ توازن رہ گئے اتے نہ ء قومی تحریکاں دا اورنگ جیہو انہاں دے نال سرخ پرچم لہرا کے اڈے اتے لوکاں نال انہاں دے پاپولر سیاسی میلانات دا ہم نوا ہودے سو اچو کا ویلا اپنی مقاسیت راہیں کہیں نیو ورلڈ آرڈر (New world order) اتے اؤندے نیو سوشل کنٹریکٹ یا پوسٹ مارن کنٹراکٹ دا حاجت وندے۔ اتے نوویں سیاسی صف بندی و سچ ایندے مرکز گریز اشارے واضح ہن۔ ایندے و سچ کوئی شک نہیں جو عدم تشدد اتے سیکولر تصوف تے بی مہانتا گاندھی آلا اینڈین نیشنلزم اڈوں تاریخی کچھل یا دواشت دا حصہ ء ہیں پوسٹ وارا زادی وی تحریک ء سچ اہم کردار ادا کیئا اتے ایندی مثال گل وتم بدھ کنوں لا کر ایں اسلامی تصوف دی امانتیں کہیں وی نظر دے او ڈھ نہیں جو مقامی شافقاں راہیں عدم تشدد دے کیا معنی ہوندن؟ مہانتا گاندھی ڈاکٹر ایمیداکر غفار خان جی ایم سید وغیرہ کھلے ایں سیاسی تنظیم دا حصہ ء ان پر اچو کا ویلا ایں بھ آئیڈیل ازم کوں ناکافی سمجھندے جیہو کہیں انقلابی روئاس نال استوار ہودے۔ لوکاں نانوویں قومی مزاحمت دے سوال کوں وڈی دلیل ہوندے جیہو بی بنال فنڈز تے بنال سرپرستی دے نہیں اُسروی اتے نہ ہی متوقع نتائج پیدا کران جوگی ہوندی ء جیہو دے

حاجت و زندگیں رہا تو قومی شناخت اتے ایندے دفاع اگوں صحیح جانکاری اور رک فیصلہ کن ثابت تھیدی ہے جو مقامی ثقافتاں راہیں انہاں دی "ارتھ فائل" کیندی پخت پیٹھ ہے۔

جاگیردار اتے صنعت کاری سیاسی آلودگی دے نبرے سیاسی گلچری چوں نویں برسوں سیاسی تربیت دے عمل گلچرل جانکاری اگوں ہی ممکن ہے۔ جیہدا دوا دوا جو کے سیاسی ڈے گھن دے عمل ہے سچ گھٹ ہے۔ قومی مزاحمت دیاں تحریکاں دا مطالعہ اوہنا نویں بجالی ہونوں سندھی ہونوں تھر کھنڈے یا ناگے ہونوں بھلے سر ایگی۔۔۔۔۔۔ کتنا اہم ہے؟ پر ایں سانگے ضروری ریسرچ ورک اتے سیاسی تربیت دا میلان انتہائی سست روی دا شکار ہے۔ ممکن ہے نیو ورلڈ آرڈر "سردہ باد" آکھن نال شاید اے کم بہتر نہ ہونے چویں ملے پینٹل اتے NGOs دے نیٹ ورک نال جو کے کرٹن ہے سچ متوقع ہے۔ او شاید جذبائی اشتقاق اتے محض نعرہ بازی دے سہارے خالی جیب کوئی پارٹی نہ کر سکیدی ہونے! سو قومی سوال اتے ایندی مزاحمت گوں والا جو کے سیاسی پس منظر ہے سچ کھولٹن اتے ایندی ثقافتی تربیت دارستہ بنانوں ڈھیر اہم گلچہ مقامی ثقافتاں راہیں انہاں دی قوم پرستی گوں بنیاد پرستی توں بچیدی ہوئیں، ایندی انقلابی اتے جذباتی تربیت دی شکل و پیدیں ہوئیں توں کم بدھدے لفظاں ہے سچ (جیہڑا سندھ وا دی ثقافتی لاشعور ہے)

"Let us start from where, we are"

اتے منظر عارف (سراہیکی لوک سانجھ) پیر سرتاج سنگھ اتے منصور کریم، جمید اصغر شاہین، مجاہد جوتی، عبدالمجید کابچو اتے انہاں دے رفقاء دے حصہ دی قابل ذکر ہے۔ لوک سانجھ دی وفات دے باوجود ایسی بی SAMS, SQR دی تھیوڑی پہوں جدوجہد وی حوصلہ افزا رہی ہے جے انہاں دے رابطے دی شکل کھیل تماشے، ڈینانسٹریشن، Walk، لکھت پڑھت ہے سچ اگھاں ٹروی رہی تاتاقومی مزاحمت داروہی ایسے مقامی تضادات اتے ابادکاری دے مسئلے گوں ثقافتی پس منظر ہے سچ ڈیکھٹن دی صلاحیت حاصل کر گھسی جیکوں نظر انداز کرٹن شاید خطرناک ہونے۔

سیاسی گلچرا اتے ایندے تصوف دی بنیاد اتاں اگوں نویں یقین دی گلچہ تھتوں ڈھیر ایں گلچہ دی منتقاضی ہے جو فوری مفاد دے بھوپا گلچرا اگوں اپنی تنظیمی صلاحیت گوں ثقافتی سیاسی تربیت راہیں نوان کرن ضروری ہے سیاسی گلچری بازیافت ہے سچ اے کم ممکن ہے چھرا یوٹیو پیسے جو کموڈاوی آہن پہاڑ ڈھوسکدے وقت دی استاد نذر حسین دے لفظاں و سچ کھسی مٹھی عمل دی صلاحیت پہوں اہم تھیا ہے۔ ایندی وضاحت ہے سچ چھرا انقلابی قوم پرست، ترقی پسند، جمہوریت پسند اصطلاحواں دا کاغذی استعمال ڈھیر حوصلہ افزا نہ ہوی۔ "تھیروز" دی تلاش اتے چھرا آئیڈیل ازم داروایتی سیاسی رستہ وی ڈھیر مطمئن کرٹن آلا نہیں۔ بھگتی اتے لوک تصوف دی روایت ہے چوں ایں حساب کتاب راہیں ممکن ہے۔ گاندھی انجیری وڈا ناں ہونے وقت دی جیہڑی سیاسی تنظیم ہی ایہم سید اتے غفار خان دے حصے و سچ آئی ہے۔۔۔۔۔۔ استاد نذر حسین مرحوم کڈا ایں وی اوندا

ایڈیٹر: بھانویں شاساں اکیوں حیرانی آکھو یا تاں اے سچ ء تے اے سوال سا کو
 وکیلاں تے ڈاکٹرز ناں ملو پندیا ء۔ مٹوری رائے اے جو وکیلاں ہندوستان گور
 غلام بنایا ء انہاں ہندو مسلم اختلافات گوں ودھائے تے انگریز دی اقتدار ٹی کوں پو
 کیتے۔

قاری: اے الزامات لائونڈ خاصا سوکھا ء پر اکیوں ثابت کرن اوکھا ہوسی۔ وکیلاں
 ساگے چہاں سا کوں ازادی داراہ ڈکھلایا ء؟ چہاں غریباں دی حمایت کیتی؟ چہاں
 انصاف تے بھروسہ ودھائے؟ مثال طور جیویں مرگھنڑے من موہن گھوش بہوں
 سارے غریباں دا بغیر معاوضے دے قانونی دفاع کیتے۔ کانگریس جیندی تساں بہوں
 تعریف کیتی ء آئیے وجود تے سرگرمی بہوں وکیلاں دی مدد تے کم دی محتاج ء۔
 وکیلاں جہیں قابل قدر لوکاں دے طبقے گوں ملامت کرن انصاف نال بے انصاف ء
 تے وکیلاں دی عیب جوئی کریندیں ٹوں پریس دی آزادی دی بے حرمتی کریندیاں تیں۔

ایڈیٹر: کھوے ویلے میں دی اصلوں تیلپی کاری سوچیندا سم۔ تیکوں قائل کرن دی
 میڈی کوئی خواہش نہیں۔ انہاں کڈا نہیں دی کوئی چنگاں کم فی کیا۔ مسٹر گھوش دا نہیں
 احترام کرینداں۔ اے بالکل سچ ء اوں غریباں دی مدد کیتی۔ اے منٹن دی گالھ ء جو
 کانگریس وکیلاں دی احسان وند ء وکیل دی انسان ء تے ہر بند ء ء سچ کجھ چنگائی
 نوہدی ء۔ جڈاں کڈا نہیں وکیلاں دی چنگائی دیاں مثالوں سامنے آندیاں تاں گہرا ء

وکیلاں بارے نوجوم: مزارخان

(سجبان ء سچ ڈبے اے تراے مضامین "ڈاکٹریں" وکلیں تے مشینری
 بارے" مہاتما گاندھی دی کتاب ہندو سراج (India Self-rule) ء
 جوں گدھے گہن۔ این کتاب ء سچ موہن داس گاندھی قاری تے ایڈیٹر بن
 کنیں نہیں تراے موضوعات بارے اپنے خیالات دا اظہار کیتے)۔

تریت یاروں گاندھی کب وکیل بنی۔ او 1888 ء سچ Inner Temple
 (لندن) ء سچ داخل تھیاتے 1891 ء سچ بار ناں رشتہ نہیں۔ ہندوستان ء سچ قانون
 دے پیٹے دی غیر ملکی شروعات پھول اُکوں جنوبی افریقہ ء سچ کب ہندوستانی مسلمان
 تجارتی فرم معاوضے تے 1893 ء سچ قانونی مشیر بنایا۔ 1893 توں 1914
 تاں اُوں جنوبی افریقہ ء سچ قانون دی پریکٹس کیتی تے اوندی سالانہ آمدنی 6 - 5
 ہزار پونڈز بنی۔ 1922 ء سچ Inner Temple London ء سچ اُکوں وکلاء
 برادری چوں خارج کر چھوڑیا۔ پراونڈی موت کن باڈ 1988 ء سچ بحال کتو نہیں۔
 قاری: ٹوں میکوں ڈس جڈاں ڈوبندے آپت ء سچ جھگڑن تے عدالت ء سچ ناں
 وچن۔ حیرانی دی گالھ ہناں۔

فیصلہ کریدیں تے او موکل دی اتلی طرفداری کریدیں جو غریب لوک تقریباً ۱۷۰
 کھیندیں جو اے آسانوں لٹھی مخلوق و تے نال انہاں دی بچٹ وی۔

انہاں لوک عام مزدوراں دی نسبت ڈھیر نہیں کیوں لڑبیدی ہو؟ انہاں دیاں ضرورتاں
 کیوں ڈھیر ہوں؟ کین لیاظ نال او ملک کیٹے زیادہ سو دھندوں مزدوراں دی نسبت؟
 کیا او زیادہ اجرت موٹوں چگاکی کریدیں؟ جے انہاں ڈھیر دولت پاروں ملک کیٹے
 کجھ کیٹے تاں او لوک کیوں چگاکی بنیاں ونجے؟

آؤ اوک کھیندے ہندو مسلم جھڑیاں بارے چاٹن او اے وی چاٹن جو اے اکثر
 وکیلاں دی مداخلت پاروں ہوندن۔ کجھ خاندان انہاں موٹوں تباہ کھین۔ انہاں
 بھراواں لوک دشمن بنا ڈتا ہو۔ Princely ریاستاں دے بہوں سارے نوایتین
 وکلاء دی طاقت پیٹھوں تے قرض وادت تھی چکن۔ بہوں ساریاں وادتاں کجھ کھین
 گئے۔ ایہو جیہاں مثالاں وادھ دی سبکدانی۔

لیکن سھ شو وڈا نقصان جیہو انہاں ملک لوکں بڑا ہوا اے جو انہاں انگریز سرکار
 دی گرفت لوکں مضبوط کیتا ہو۔ کیا تاں کھیندے او جو وادتاں شوں انگریزاں کیٹے
 سرکار چلاوٹ ممکن ہا؟ اے سمجھتاں کوڑ ہو جو وادتاں لوکاں دے مفاد سانگے
 جوڑیاں گئیں او جیہو اے اپنے اقتدار کوں قائم رکھنا چاہندیاں او وادتاں دے ذریعے
 رکھن۔ جے لوک اپنے جھگڑے آپ طے کر گھنندے تاں تر جھگڑ فریق کیوں انہاں
 تے آئی اتھارٹی بجاوے ہا۔ جی کالھ لوک گھٹ بہادری نال آئے تازے طے
 کریدیں جیہاں او ہوا نوں لوکے کرن تے ہوا نوں بہادری نال آئے تازے وادتاں دے
 فیصلے کرن۔ او دت مزید گھٹ بہادری تے بزدلی تھی ویدیاں جیہاں جو او وادتاں

برخلاف بحیثیت وکیل اے انسان ہونوٹاں سانگے انہاں دے شایاں وادتاں تہوں میں کھر
 مندیاں جو اے پیشہ کوڑ بوڑ سکھیدا ہوتے بڑی ترغیب وادتاں جب وچیں کن بہوں
 قہولے جیہیں وکیل محفوظ ہوں۔

ہندو تے مسلم آیت وچ جھگڑوے آئین۔ عام ہندو بھل وچن چاہنسی۔ او انہاں لوکں
 ڈھینسی جو او ڈوبا میں (ہندو مسلم) قہولے بہوں قصور وار ہوں تے نال اے نصیحت
 دی کریسی جو او آگوں تے نہ جھگڑن۔ او وکیلاں دو دیندن۔ وکیلاں وادتاں وچا پے
 موکل دی وکھر کرپن تے نال آئے موکلاں کیٹے جیہو اے اچھی ہوندن انہاں دی حمایت
 وچ تدبیر تے استدلال دی بگون۔ جے او ایویں نہیں کریندے تاں سمجھا دیندا ہو جو او
 آئے پیشہ وادتاں کھیندن۔ ایں کیٹے اصولی طور تے وکیل جھیرا دھیندن بجائے
 ایکیوں نکاون۔ اے پیشہ بندے ایں کیٹے اختیار نہیں کریندے جو لوکاں لوکں انہاں
 دی بصیرت وچ مدد کیتی ونجے بلکہ آپ لوکں مال مال کرن کیٹے دولت مند بنن کیٹے اے
 بہوں سارے رستیاں وچوں اے بک راہ وچ جھڑیاں جھیریاں لوکں وادھانوٹ
 وچ انہاں وادھانوٹ۔ اے منیڈے علم وچ جو او خوش ہوندن جیہاں لوکاں وچ
 تنازعے ہونون۔ معمولی وکیل تاں فی الواقع تنازعیوں لوکں گھڑیندن
 (manufacture) علم دی کار انہاں دے دلال تاں جی جی غریب لوکاں دی
 رت پیئین۔ وکیل تاں صرف او بندے وادتاں جیہو اے بہوں قہولاں کریدیں وچ مشورت
 کیٹے۔ کابل لوک اے جیہیں پیٹے اختیار کریدن۔ اے جی کالھ وچئی کوئی دلیل محض
 بہانہ ہو۔ اے صرف وکیل وھی صحن جیہاں دریافت کیٹے جو اے پیشہ باوقار ہو۔ اے
 جیویں قانون وضع کریدن اونویں وچئی آئی ستائش دی۔ کیتلی نہیں گھنٹی وچ اے آپ

ڈاکٹر میں بارے

قاری: ضلّت میں دکلا کون بھگیاں انہاں جیڑھی چنگائی کیتی ء او اتفاق ء- میں محسوس کریدیاں اے پیشہ یقیناً قابل نثرت ء- شاں ڈاکٹراں کوئی وی آئیں ناں رلیندے سوسے او او کیوں؟

ایڈیٹر: جیڑھے خیالات میں تہا کون پیشہ کیتتم او میڈیٹے آئے نیس۔ مغربی لکھاریاں تاں ڈاکٹراں تے دکلیاں ڈونہاں بارے ڈیہر سخت اصطلاحاں استعمال کیتن۔ کب لکھاری تاں ایں پورے مغربی نظام کون کب زہریلے درخت ایس (Upas) ناں ونج رالائے۔ قانون تے طب سمیت ایں نظام دیاں شاخاں مفت خور پیشیاں وی نماہنگی کریدن تے ایہدے منڈھا تے نیچے مذہب وی کہاڑی بلند کرکھڑائی کیتیں۔ ہر کرداری ایں درخت وی جڑ تہوں شاں ڈیہر جو اے خیالات سدھے میڈیٹے آئے نیس اے ہوں ساریاں دے لے جیلے تجربات وی نماہنگی کریدن۔ ہک زمانے میں ڈاکٹری پیشے دا بہوں ڈوامداح حکم۔ ٹلک کیتے ڈاکٹر پٹن میڈیا ارادہ ہا۔ اے رارے میں زیادہ دیر قائم نہ رکھی۔ ضن سکون سمجھ آئے ڈاکٹر لوڑ کیں (ویدیا) اسان لوکاں ء ونج زیادہ قابل احترام حیثیت کیوں نہیں بنائی۔

اگریریاں اسان ساڈے کول ڈاکٹری پیشے کول یقیناً موثر انداز ء ونج استعمال کینا ء- سیاسی مفادات کیتے اگریریز فزیشن کئی ایسیاں شہزاداں ناں ایں پیشے کول استعمال کریدے۔

کریدن۔ یقیناً اے بربریت وی علامت ء بیواں او آئے تازے لڑائی ناں طے کریدن۔ کئی کوئی کالھ صوبی بیواں جو میں ترچھے فریق کول میڈیٹے آئے درمیان فیصلہ کرکٹ کیتے آکھاں؟ کئی کالھ ء جو ترچھے فریق دا فیصلہ کڈا ایں وی ٹھیک ہی ہو مہلکا۔ افریقین آپ ء وی پاٹنن جو کون سچا ء؟ اسان اپنی ساگی تے نا کھی ناں تصور کریدے ہا نہیں چا جو ساڈی ڈی قلم ناں سا کون انصاف بندہ اء۔

دت وی یاد رکھن کیتے اصلی شے اے ہڈے کلاں سوں عدالتاں ناں بیٹھ کیداں ضن تے نہ چل سکدیاں ضن ڈونہاں انہاں بغیر اگریریز وی حکومت ناہی کر سکدا۔ اے فرض کریدیں سوں جو اگریریز کھیل تے اگریریز پوئیس سوسے ہا تاں دت اگریریز صرف اگریریز تے ہی حکومت کر سکدا ہا۔ اگریریز ہندوستانی جہاں تے دکلیاں سوں ہندوستان تے حکومت ناہی کر سکدا۔ شاں اکیوں سمجھ سکدے کیوں پہلی نظر ساکھے دکلی بنائے جے تے انہاں کیتے سہولت پیدا کیتی گئی دت تہا کون وی ایں پیشے کن اؤڑیں حقارت گھسی جیوں سکوں ء۔ جے دکلا آئے پیشے کن دست بردار تھی دت کن تے سحر کرکٹ تاں ہر کاری وانگ دلیل کریدے سوں اگریریز وی حکومت رکھی ڈونہاں کھنچ وکسی۔ ساڈے خلاف الزامات دت اے موجب سوں۔ سوں سا کون آہون جو اسان جھگڑیاں تے عدالتاں کول پسند کریدے ہا نہیں جیویں جو کھی پائی کون۔ جیڑھا کھج میں دکلا بارے آکھیا ء اولاد لاری طور تے جہاں تے وی لاگو تھیدا ء اے ڈاڈے پوترے سوتے ہون تے کب پے کول قوت ڈیہن۔

چیز پائون انہاں دا معمول ہے۔ کوئی مذہب ایہدی اجازت نہیں ڈیناں دے
سج انسان آدھن جو نانی جسم گوں بچاؤن کیتے اتے ڈھیر ساریاں جانناں قرآن کرن
ضروری نہیں۔

اے ڈاکٹر ساؤی مذہبی جبلت دی بے حرجی کریندن۔ انہاں دیاں ڈھیر ساریاں
دوائیں بوج یا جانوراں دی چربی ہوندی عیا شراب۔ اے ڈہا نہیں مسلمان تے ہندو
کیتے حرام عن۔ آپے آپ کوں مہذب ڈکھاؤن کیتے اسان مذہبی ممنوعات کوں
ضعیف الاعتقادی آدمھے حاصل تے آزادی نال بری عادت آپے بگٹے بوج
پاگھن ۱۰، جیکرا اسان پسند کریندا ۱۰۔ حقیقت ایے جو ڈاکٹر ساکوں ترغیب
ڈے کے تہیں عادت بوج پھسا ڈیندن جیندے نتیجے بوج آپے اتے ضیاع کن اسان
محروم تھی ویندے حاصل تے کمزور اتے بزدل تھی ویندے حاصل۔ ایہہ جنہیں
حالات بوج اسان ملک دی خدمت کرن جوگے ناپیں روہیندے۔

اسان کیوں ڈاکٹری دا پیشہ اختیار کریندے حاصل تے غور کرن دی گلگھ عوامانیت
دی خدمت کرن دی غرض ہجھوں اے پیشہ یقیناً نہیں اپنایا ہیندا۔ اسان ڈاکٹر بنڈے
حاصل تال جو ساکوں احترام ملے تو ایہ تھیرودوں۔ تہیں اے واضح کرن دی کو بخش کیتی
ہو جائی پیسے بوج انسانیت دی بچی خدمت نہیں تھیدی تے اے نبی نوع انسان کیتے
نقصان دہ ہے۔ ڈاکٹر آپنا دا دعو علم ڈکھیندن تے بے اندازہ فیساں ہیندن۔ انہاں
دیاں دوائیں جیہڑیاں معمولی خرچ نال تیار تھیندن بہوں ڈھیر قیمت نال وکدن
بجاریاں کن چند پھٹکن دی امید بوج خوش اعتقاد عوام الناس آپے نال دھوکے دی آپ
اجازت ڈیندی ہے۔ تہا گوں پیسے دھوکے او عطا کیتی نہیں جہاں گوں اسان چاہندے

ڈاکٹر ان تقریباً ساکوں بلا چھوڑا ہے۔ کڈا تہیں سرچھیداں عطا کئی وڈے کو الفائیڈ
ڈاکٹر ان کن بہتر عن۔ آؤ ذرا سوچوں! ڈاکٹر ان دا کم جسم وی تیار داری کریں یا
ڈھیر عقلیت دی گلگھ اے وی نہیں۔ جیہڑیاں بیماریاں جسم گوں چھوڑ ویندن انہاں
کن جسم گوں چھوڑاؤن انہاں دا اصل کم ہے۔ او بیماریاں کیوں پیدا تھیندن۔ بچی گلگھ
ہو ساؤی کوتاہی تے مروت پارو تھیندیاں عن۔ تہیں ڈھیر کھنداں کیوں ہونسی
تھیندی ہے ڈاکٹر ود وینداں او میکوں دوا ڈیندا ہے میں ٹھیک تھی وینداں۔ تہیں وت
بسیا زخوری کرینداں تے وت آؤندیاں گولیاں ا کھنداں۔ بے تہیں پہلی واری اے
گولیاں نال کھادیاں ہوندیاں تے تہیں آپے کیتے دی سزا پھل تھیندا اتل وت تہیں
دوا بار بار خوری نہ کراں۔ اتھ ڈاکٹر آڑے آویندا ہے میڈیکل میڈیکل کن رو تھیندا ہے۔
میڈیکل مد کریندا ہے۔ میڈیکل جسم یقیناً ڈھیر آرام کوس کریندا ہے پر میڈیکل کن رو تھیندا ہے۔ اے
دوائیں دے مسلسل کورس دے نتیجے بوج ساؤی توت ارادی کمزور تھی ویندی ہے۔ اے

اصل زبان ہے۔
میں ہلک بری عادت دا شکار تھینداں بیماری نال محدود تھینداں ڈاکٹر میڈیکل علاج کریندا
ہے مشکلات اے تھن جو تہیں بری عادت گوں ڈھیر تھیرا (Repeat) اسان۔ بے
ڈاکٹر آڑے نال آوے باتاں فطرت آپنا کم ڈکھاوے حاصل تہیں آپے اتے
کنٹرول حاصل کرگناں حاصلی عادت کن ازاد تھی ویاں حاصل تھن تھی ویاں حاصل۔
ہسپتال او ادارے عن جیہڑے گناہ و دھیندن۔ لوک آپے جساں دی گھٹ احتیاط
کریندن تے بد کرداری و دھیندن۔ لیور پی ڈاکٹر زتاں کجھ کن بھیرے عن۔ انسانی
جسم وی سہولت کیتے او سالانہ ہزاراں جانوراں گوں مار ڈیندن۔ زندہ جانوراں گوں

مشینری

قاری: جہاں شاہن مغربی تہذیب کوں ڈالیں نکالا یوں دان آ رہے او میں عرض کر گھنداں جو شاہن آکھو اسان مشینری نیجے چاہندا ہے؟

ایڈیٹر: اے سوال کرکٹ نال شاہن میڈیا ازم کھن چھوڑاؤ جیہڑا میگوں اگا کھا۔ میں ستر دت دی کتاب *Economics History of India* پڑھاں میں روندناں تے ایس بارے والا سوچنداں تاں میڈیا اول ڈکھداؤ۔ ایہو مشینری ہونھیں انڈیا کوں نکال کر چھوڑاؤ۔ ایہہ انداز الا نوالن اوکھا جو ہما چھتر سا ڈاکھنا زیاں کھناؤ۔ ہندوستانی دست کاری ہما چھتر ہونوں تکستی ء۔

پر میں غلطی پیا کرینداں۔ ہما چھتر کوں کیوں انزام ڈتا دفع سیکداؤ۔ اسان ہما چھتر دا کپڑا پیندے جو ہما میں ایس کیتے ہما چھتر کپڑا ڈنڈاؤ۔ بنگال دی بہادری بارے پڑھ کے میں نہال شمیم۔ اوں صوبے وچ کوئی کپڑے دی مل نہیں گپ گپ لہندا او اپنا دتی کھڑی آلا پیٹھ بجال کرکٹ جو تے تھی گئے۔ اے وی وچ جو تے تھی وی مل انڈسٹری کوں بنگال تھولا موصل ڈتا۔ جے بنگال مشین نال تیار شدہ تمام شیم (goods) دے بائیکاٹ دا اعلان کھنا ہوندا تاں اے بہوں چکاں تھوندا تے اچھ صورت حال ہی ہوندا۔ مشینری یورپ کوں بہاؤ کرکٹ شروع کر ڈتاؤ۔ اے تباہی شخ برطانوی دے وکھتری کھڑا کیندی کھتری ء۔ مشینری جدید تہذیب دی وڈی علامت ہوتے وڈے گناہ دی

ہا میں بلکہ او ڈاکٹر ءن جیہڑے جھینداں اسان انسانیت دی خدمت کریندے
ہا میں۔ ہناں مذاق دی گالھ!

ساکوں میں ایڈسٹری وی ترقی دے۔ امکان کن ڈھیر خوش تھیون دی لوڈ کوئی نہیں۔

قاری: وت تاں ہلاں بند کر ڈیتاں وچون؟

ایڈیٹر: اے مشکل و کہیں وی اُسری اُساری شے کون ختم کر ڈیون سوکھا کم نہیں۔ لہذا اسان آدھے بائیں ایہو جیہاں کم شروع نہ کرن وی دانائی ہ۔ اسان میں ماکان دی مذمت ناہیں کریندے لیکن اسان اُنہاں تے ترس کر سکدے بائیں۔ اُنہاں کن اسے توقع رکھن درست کوئی نہیں جو ہلاں ویدیاں کرن۔ ہل اسان اُنہاں کون ہنت کریوں جو اُنہاں گوں و دھانوں نال ہے او چنگے ہونن تاں او آہستہ آہستہ آئے کارو بار گوں گھٹ کرین چا۔ او ہزاراں گھراں و ج پرائیاں تے بختاوردتی کھڈیاں قائم کر سکدن تے این طریقے نال وٹیا ہویا کپڑاوی ادرید کر سکدن۔ بھانویں مل ماکان اسے کرن یا ناں لوک مشینی مھیاں (goods) دا ورت و تانبہ کر سکدن۔ قاری: اسان صٹن تاں مشینی کپڑے تے گالھ مہاڑ گیتی ہے پر مھیاں نال ہنریاں بے شمار نہیں ہن جیہاں ساکوں در آمد کرئیاں پوسن، یا وٹ آئے ملک و ج مشینری آئی پوی۔

ایڈیٹر: بے شک! ساڈے کول تاں نہیں جرنی دیاں بنیاں ہویاں وی آئندن تاں وت کیا ضرورت و ما جس پن تے شے دیاں نہیں تے الاؤں۔ میڈا جوا ب کوئی سکدا و۔ میں پچھداں جو اُنہاں نہیں دے آؤن کن پہلوں انڈیا کیوں جیندا ہا۔ مختصراً اُونویں آج وی تھیونا چاہیدا و۔ جے تاں اسان مشین مھوں پنیاں (Pins)

نہا بندہ وی۔

جیہی وی ہلاں دے مزدور نظام بن چکن۔ مل مزدور ترمیتیں وی حالت تاں بندے کوں مراد ڈیڈی و۔ جڈاں اے ہلاں نال صن اے ترمیتیں اصولوں فاقہ نش نال صن۔ جڈاں ساڈے ملک و ج مشین کہتے دیوانگی (crase) و دھی اے ہک بد نصیب سر زمین ہوسی۔ اے بدعت ہوسی پر میکوں اے آکھنا پوندا و۔ ماچسٹر پیسٹھن تے ناقص کپڑا استعمال کرٹ ساڈے کہتے بہتر ہا اُوندی نسبت جو ساڈے ملک و ج ہلاں و دھن۔ ماچسٹر دا کپڑا پاکے اسان صرف پیسے دا نقصان کروں ہا۔ ہل ہندوستان و ج ماچسٹر پیدا کرتے اسان آٹے خون وی قیمت تے پیسہ ہنریوں۔ این طراں ساڈے مہذب وجود و دست پچوتج ویسی۔ تے جہاں ماکان میکڈیاں کن دولت کھٹی گیتی و او پھلاں امیر لوکاں کن کہیں وی لحاظ نال بہتر کوئی نہیں۔ اے مفروضہ قائم کرٹ حماقت ہوسی جو انڈین راک فیلڈ امریکی راک فیلڈ کن چنگاں ہوسی۔ مفلس انڈیا آزاد بن سکدا و پر بد کرداری نال امیر تھیا انڈیا آئی آزادی کوں مشکل نال قائم رکھ سگسی۔ ساکوں مٹا پوی میکوں ڈر و جو امیر لوک (پیسے آ لے) اگر زیر حکمرانی وی حمايت کر جیدن تے اُنہاں دا مفاد تاں اگر نیر دے استحکام نال پھل و۔ پیسہ بندے گوں بے بس (Helpless) بنا ڈیڈا و۔ ہی نقصان دہ شے ہسی عیب و۔ ڈوہا نہیں زہر ان۔ ناگ دی زہر انہاں ڈوہا نہیں کن گھٹ و کیوں جو اے صرف جسم گوں نقصہ ڈیڈی و تے پہلیاں ڈوہن زہن تے زوح گوں تباہ کریندیاں و۔ لہذا

مخوں گزارا کرتا ہے۔ تان اسان ٹرامز کا ریزر بنا وی تھیوں۔ مشینری (Machinery) ٹانگ وی گوردی کار و عہدے و جھیکلے نے ٹانگ تھی سیکھن۔ جتان مشینری اتھوڑے شہر و ان جتھوڑے شہر و ان اتھن ٹرامز کار تے ریلوے تے اتھن میں صرف بجلی وی روشنی نظر تھی۔ مگر یزوی دیہا تان و جتھ اے جتھیں کوئی شے وی کوئی نہیں۔ صرف دیانندراؤ اکتر تہا کوں و پستی جو جتھ جتھ مصنوعی انجن آلا وسیلہ و دھوا اتھن میں لوکان وی صحت خراب تھتی ہے۔ میوں یاد و پور پٹی شہراں و جتھ جیواں پیسے وی کی صحتی ٹرامز کہیاں وی آمدن ڈاکٹرز تے ویلاں وی گھٹی گھتی تان لوکان وی صحت تھتی یا بہوں ٹھیک صحتی۔ میں ہک وی چنگاں کوئی مشینری بارے یا دہناں کر سیکھ البتہ ایہاں بڑا بنیاں تے نقصان ظاہر کرٹن کہتے کتاباں لکھ سکھاں۔

قاری: کیا اے ہک چنگاں کتھ (point) یا بڑا جو اے جتھ جیہڑا شاسن آرھے بچے او اے مشینری را میں تھیسی؟

ایڈیٹر: اے انہاں موقعیاں و چوں ہک موقع و جیہڑے ایلے مثال ڈتی ویندی ہے جو کہتا میں زہر وی زہر کوں سریندی ہے۔ مطلب اے جو مشینری بارے اے کوئی چنگی جگہ نہیں۔ ہک مشین وی عمر جیہڑے پوری تھیدی ہے اوں و ایلے ایویں لگدا ہے او آدھی سووے "دھیان کرانے نہیں ٹوں بدے زراوے میں کن تہا کوں کوئی فائدہ تھیسی" تے جیہن و افاندا وی صرف انہاں کوں تھیدی او جہاں وے پیتے مشین دا کھوس موار ہے۔ وڈی جگہاں حقیقت دا ادراک کرٹن جو "مشینری گندی شے ہے" اتے جتھ میں

تا میں بنا سیکھدے اوہ تا میں انہاں بغیر گزارا کر وں۔ مصنوعی چک وک آ لے شے دے سامان ورتن تان اسان وڈے تا میں بن ویندے اسان کیوں تان دیکھی کیاہ تان پیلے واگوں وٹس (wicks) بنا کے پٹی آ بے پوے استعمال کروں۔ این کرٹن تان اسان تان صرف آ پئے آکھن تے پیسہ بچا سیکھدے صا میں بلک آزادی (Home Swadeshi) وی مدد وی کروں تے این طراں اسان ہوم رول (Home rule) حاصل کر گھنوں۔

ایویں قیاس نہیں کرنا چاہدا جو بھلوک صلی وقت و جتھ اے بھکم کرین چا کچھ لوک مشینی مشینیں دا استعمال کھی لگی چھوڑ ڈالین۔ جے ادراک ڈوگھا ہے تان اسان ہمیشہ اے معلوم کر گھنوں جو کہیں شے کوں ترک کر سکدے صا میں تے صولے صولے اوندیا استعمال ختم کر گھنوں۔ جیہڑے تھولے بہوں لوک اے کر گھنوں بچے انہاں وی نقل کرین تے تحریک و دھ بھلسی۔ جو لیڈرز کریندے اناس خوشی تان اوندی بھودی کریندی ہے۔ اے اسرناں پیچیدہ ہے تے تان مشکل۔ اسان اوں و ایلے تا میں انتظار نا تہاں کر سیکھدے جیہاں تا میں ڈوگھیاں کوں نال رالا سگوں۔ جیہڑے اے کیوں تان کرین اوں گھانے آ لے پاسوں صوں بھانویں جو جیہڑے جتھ و قدر دان و ان۔ جیہڑے کم تان کرین او ہنر و دل سب و انون و تے جتھ دار و حوسن۔

قاری: تان و تے ٹرامز کار تے بجلی واکیا تھیسی؟

ایڈیٹر: اے سوال صں بہوں بعد از وقت و تے بے مسمی وی۔ جے سا کوں ریلوے

کمپل تے پکھی واس زرعی ترقی (نہراں اڈیم) دا مقامی قوماں تے اثر

تحریر: وقیم داگلا

ترقی کائی نوین گالھ نہیں تے ناں کائی اچھیں نعمت اے جیڑی کجھ خاص قوماں تے
خاص لوکیں دے جسے پونہی اے تے بیاں قوماں تے لوک ایں نعمت کن محروم رہ
ویندن، کجھ مردن تے ترقی یافتہ قوماں دے محتاج ہوندن - اینویں نہیں (بلکہ) ہر
علاقے دے لوک آپے واساں کوں آہنیں زور تیں تے اللہ سائیں دی ہی جیا جون
دے زور تیں جوگا ورتیندے آئین، تے آپنی کجھ پوجھ تے زور تے جوگا آپے
پیداواری ڈھنک ڈھو (science) تے سندرسلو (technology)
گھنندے تے (اہتر) کریندے آئین۔ ترقی یافتہ (developed) 'غیر ترقی
یافتہ (under developed) تے ترقی پذیر (developing) گھنیں
رو لے اگر بیزیں ان پاتن۔

(چوکنہ) اگر بیزیں ہندوستان تے قبضہ کرٹاھا تے اٹھو دے وساکل لٹنے ہن تہوں
انہیں آپ کوں ترقی یافتہ تے ساکوں ہندوستان کوں غیر ترقی یافتہ مقرر کرکیتا۔ (چوکنہ)
اگر بیزیں داؤ تارتا ترقی دا ماڈل (western development model)
مقامی لوکیں، تو تیں کیتے او پرا اے تے ایندے اناج مقامی لوکیں دی کجھ پوجھ
زور تے مرضی آئی کائی گالھ کائے نہیں، تہوں اچھیں ترقی دا مفیدہ باہر دے لوکیں

وڈی گالھ کوں آساں نہیں و سردے تاں ہولے ہولے آساں ایں (مشینری) کونج
جان پھرو واسکدے ہائیں قدرت ساکوں کوئی وی اناجھاں لبھ لاگلا نہیں ڈسندی
میںدے تے ٹرن نال آساں آپنی منزل تے تیج و بچوں۔ مشینری کوں چنگاں کھٹن دی
جائے جیکر آساں، اکیوں سک برائی کھجوں تاں سک ڈیندے آہے ایں سک کھٹاں۔

تے چکے آ لے پائے پورے نو (کھائی) وی کوچ کریدن۔
 چھیاں نہراں نکدیاں آنون تے ڈیم ایراج بنکرے آنون دریا آگلا سنگورا آندے۔
 زمیناں پھرا پیرا نکدھندا آندے۔ آبادیاں تھیدیاں ویدن۔ محل کہلاں کیے
 جاؤا دنیا تک تھیدیاں آندی اے۔ لئی دے جھک گھدے ویدن۔ نوکرے ورن
 کیے کہاں نہیں لھدیاں۔ گھر چھی تاں شہریں وی گندگی نال نکدی ویدن اے
 پھری پھدی تے ٹھیکے بل گین۔ جہے کہل کڈھائیں نال دیں آبادیاں کوں چھیاں
 ورتیدن ہوندے ہن اچ انہیں کوں صرف آئیے جوگی دا حکم ہے۔ چاچو محمد حسین
 دیہہ اہل محل خان دے نال دریا دے پچو جی بچن (باورام آلے تھلے) تے
 پاندے۔ اول ڈسایا جو "پتتہ میراج بچن کوں پہلو دریا پوادھو دریا خان نہیں
 داہندا ہوندا ہ۔ اہل آوند آوند پچیا ہے۔ کب پاسو دریا زیناں پھری پند آندے
 تے ڈو جھی پاسو پھری پند آندے۔"
 جھان کہل دریا نویں اچ پانی گھڑن پاروں اوکھے ہن۔ اچان گھانے نہراں آون
 تے زمیناں آباد تھیاں نال تے تر (displace) تے لے وے تھیدے ہن۔ اے
 لوک ریلے علاقے اچ راہندے ہن۔ کڈھیاں کہیں بچے تے کڈھیاں کہیں بچے۔
 کاہن تے سریں دے چھ کھڈونے وغیرہ پندے ہن تے خیرات دی مکدے
 ہن۔
 تھل آباد تھیاں تاں انہیں شہریں و لوک اچ کیجا۔ جہے شہری ریت اچ راہندے ہن

کوں تھیدے متقامی لوک ایندے نتیجے اچ ہتھو پئے وساکل تے روزگار کوں محروم
 تھیدن۔ قدرتی وساکل بھائی نال خریدن۔ انہیں وساکل اے مقامی لوکس دا حق
 تے کنٹرول ختم تھی جلدے۔ تھل اچ 1956 آئی TDA ایرا کب
 بنوت اے۔ ایں نہر دے نتیجے اچ مقامی لوک 75% زمین کھو بیٹھنہ باوکار
 آن وراہے۔ ڈگھن تے پکھی واس تھیں مل وقتی توں ملے کر پانی دے ویلے
 سنگورے گئے تے ایت انہیں کوں تھل چھوڑنا پیا۔
 پاکستان اچ زراعت اتلی ترقی کیتی اے جو دریا کوں لیک بکیر، محل کہل کوں کوں تاں اچ
 خیرات دی اوکھی بلدی اے۔ فیدہ لیکوں تھیاں اچ جھان ملک اچ مختلف علاقیں وے
 لوک، توں ڈھیر کن ڈھیر زری پیداوار چاؤا کیے دریا نویں وے پائیاں وی وڈو ویر
 کوں مسئلہ بنائی کھڑن ہ اچان کج توں / کمیونٹیز (communities) انجھیاں وی
 ہن جیہیاں ایں زری ترقی (نہراں ڈیم) پاروں مستقل کھانے اچ بچن پائیاں وی ایں
 وڈو ویر تے جمع خرچ دے کھاتے اچ انہیں وا کر وی کاہے ہن۔ دریا نویں تے راہون
 آ لے کہل تے سحر اچ راہون آ لے کھانے اہو تھیاں ڈو توں ہن۔
 کہل اولو لوک ہن جہے دریا نویں تے پھریاں ٹھیلن اے تے تھل تے تھکیاں /
 کلکیاں بنا کہیں راہنہن۔ انہیں دے ٹکر پانی دا ٹکل وسیلہ صرف دریا ہے۔ ٹکلت
 کوں پانی پار کر ویدن دریا نویں اچ گھن تے سرٹیاں دا ٹکا کریدن ایٹ اچ
 کاہاں کہیدن انہیں دے نوکرے وڈن تے نال گدی آبادی اچ ویدن۔ کچ

تحصیل تونسہ / علاقہ زمان داروایتی آبپاشی و انظام

تحریر: نعیم بلوچ

علاقہ زمان دی ہنجر افیائی ساخت (Landscape) بہوں افسانوی اے۔ پچاسو (مغرب) کوہ سلیمان واسلسلہ اے۔ بیٹھ آؤ تو ادھ (مشرق) دوڑو تاں زمینی پٹی زمان، تے آبپاں پوادھ دو پختو تاں دریائے سندھ دایبٹ (Delta) آمدے۔ ایں قسمو قسم (versatile) دی زمین کون قسموں قسم دے وسایل ہنجر ہن۔

رود کوہی

اُتھیر (شمال) رکت ضلع ڈیرہ اسماعیل خان کون گھن کین کوی (جنوب) تحصیل ڈیرہ غازی خان دے حصے شادون لندرتیں دمانی پتی تقریباً "200 کلومیٹر لمبی اے، اتیں کالے پہاڑیں (کوہ سلیمان) کون دریائیں تقریباً "25-15 کلومیٹر چوڑی اے۔ ایں علاقے اچ پھاڑی تالیں واکم چال وچھیا ہوئے حیرھے کالے پہاڑیں کون نکدن وچاے لے زمان ویاں زمیناں پلینڈن تے پو پو پو دریائو وچ ڈھلوان۔ انھیں تالیں کون شکاری زمان اچ رود کوہی (Hill torrents) آبدن۔ انھیں پو رود کوہی تے رود وچا رود کوہی رود باجی رود گھوڑو دوسری تے رود تک مشور حیرن۔ زمان قدر کم کون کا شکار تے زمیندار انھیں رود کوہی تے بند پڑھن، انہیں کون چھوٹے تالیں تے کھالیں اچ سلیمان تے آبپاں زماناں پلینڈن تے آمدن۔

انہیں کون شہریں اچ سوڑ کین نال گند دے اردوڑیں نال تے کوڑیں نال گھن لہن، اوجا تیں جے حیریاں شہریں مجھوڑی تا جھوڑو تون جو کوڑیں نال بوکھا تھن تیں، جے کوئی زمیندار مہر چا کرے تاں کہیں چند اچ سوڑ کا پانہن۔ پھل کے تا مین

مالک دی مرضی جے اٹھل جھوڑے۔

تھلاں وچ کانے تے سوڑ ڈھک ہوندے ہن۔ لوک تھی

ہن، آنے وانے وکی بھو بجی سبزی وکی خیرات کلھھندے ہن۔ پھل شہریں اچ شہو کجھ نال گھٹا پوندے۔ سوڑ دا قبیلہ ایں وچھے مشانویں دے نال پھل سوڑ دے کنارے بیٹھے۔ سوڑ سایا "آگیں قھل اچ راہندے ہاے، جھلاں ول آنکے ہا کھیاں لا پانہندے ہاے، کافی ہنک ہوڑی ہوندی۔ کانیں تے سوڑے انت ہوندے ہن۔ پھل جڈاں دے راوی آلی تے نیلی (بار) آلی آن ورا حیر قھل اچ ابادیاں تھی گئیں۔ ہیا تاں ہیا نال لوک خیرات وکی نہیں ڈہندے۔

رب سوٹے آتی پھلوک دادا ناپانی برابر دا کلھ جھوڑے۔ کہیں دا پہاڑیں لکھیے سی تاں کہیں دا مہوڑا تاں اچ۔ انہیں کہہ لیں تے کھالیں داروڑو گار اوں دریائوڑیں اچ تے ریت دے ٹٹوں تے لکھ جھوڑے سی۔

اچ اے سوال بہوں اہم تھی جے جو اللہ دی زمین اُتے پہاڑیں تے دریائوڑیں اُتے کیندا کھلا چوک اے؟ ایں کا لھ داستان آکرٹن سوکھا اے۔ جُون جھوڑا جڈا قدر کم تھی اے اوڈرا اُتلا تھی اے۔ تہوں کہہ لیں تے کھالیں داروڑیاں تے تھلیں تے تھی سمجھ کن ڈھرا اے۔

۲
کالا پانی

اللہ سائیں وی کبھی دین اے۔۔۔ جتا اے وی پہاڑی چشمیں دا پانی کھل اے۔
سارا سال دا ہزارا ہندے تے سرو پا (front) زمین کوں پلیندے۔ کوئیں آپ اپریں
پانی وی وٹو ویر دناز ہر دست نظام بنایا ہوسے "جام و افراق" واہ آکھی واہ وغیرہ۔

چاہی نظام

توزیں جو پانی بہوں جھکا اے، وت وی اُتھو دے کا شکر کھو کھے کس محدود پیمانے
تے زمیناں کا شست کریدن تے بیوٹ دا پانی بھریدن۔

سیلاب

ہن تاتاں دریاے سندھ اتج اتلا پانی کھن رہیا جیر جا چشمہ ہیر اتج تے تو نسہ ہیر اتج کنوں
پہلو ہا۔ اکئیں گرمیں اساوٹ اتج دریا اتج کھل (سیلاب) چڑھدی ہائی۔ کجھ
ڈیڑھ اواریں بعد جیر طے پانی بہہ ونجے ہاتاں نوک پٹیں اتج چٹا، کھک، منڑ، توری
رہندے ہن۔

ثالا سومواہ

پاکستان بلوچ کنوں وی پہلو، ریاست عکڑ وٹھ (تحصیل تونسہ) دے والی سومو خان
تھکائی (اول) دریائے سندھ اچو کب سیلابی خبر کڑھوائی ہائی۔ جیرھی ثالا سومواہ
سبب ہیرا اے۔ اے خبر موجودہ انڈس ہائی ونے کنوں پوا دھو (مشرق) دریا تئیں کھیاں

کہا میں این علاقے اتج اتلی بخشلی ہائی جو ڈیرہ غازی خان، مظفر گڑھ تے یہ اچو لوک
آپے پائیں کھیں، مال مویشی سو دھو لو (کنائی) کرن آندے ہن۔ فصلیں اچو جوڑ
با جھری چنے کک اسوں سڑھی (ثالا میرا) آتے ہیزیں اچو پینک، توری سہل تے
سارک دریہ تھیدیاں ہن۔ اینویں ہیریں، پندر (گھجور) کچری (مظلا) کھاجی وی
کچری) 'ہند اوٹھ' پتھوں مشہور کھل ہن۔ دامان اتج غوہ (چرا گا میں) وی دریہ
ہن تے مال مٹی وی دریہ مظلا" کھاں کچری ڈبے اُتھ ڈا جیاں گھڑنے ڈاند وغیرہ۔
دامان وی کچری غلامانی گنڈھاں، کئی کھاں تے ٹنگی اُتھ داتاں جوڑای کوئے کھن۔
توزہ شریف دے نال منگروٹھ اتج ہر سال آکھو دے ادھ اتج مال مٹی دا میل گنڈھے
جکھوں دسہرہ آہن، مال مٹی وی نمٹیں تھیدی اے، انعام وی ملدن۔ اے میل
اگر ہیزیں دے دو کنوں وی پیلے دا اے۔

این علاقے اتج اتلی پیرا وار تھیدی ہائی جو تحصیل تونسہ دے سردار اسلم خان ملتان
کب پینک قائم کیتا جیندے اتج اتج کھوں (تھوسہ) تے گھل اتج (Stock) تھیدی
ہائی۔ نقد ادائیگی، پیس دے بدے لے جنس یا غریب عمریں نال اُدھار تئیں لین دین
تھید اھا۔ اے بلا سووی پینک ہائی تے کیہوٹی وی اکئیں وی ملکیت ہا۔ آہن اگر ہیز
این کلاٹ تے زراعتی مینا تے سردار دے وزیرت کڈھ پھوٹس۔ بخشی والے حال
جا جو این علاقے اتج پوٹل کھوٹ وی اجازت ہی ہونڈی، بلکہ مہمان کون روٹی تے اواندے
مال مٹی دا گھاٹھ لوک گھرو ڈہندے ہونڈے ہن۔

ضیاء سے دورانچ ایندے پانی دی مقدار یا رہاں ہزار کیوسک کنوں وی گھٹ کیس شیخ ہزار (5000) کر ڈو تو نے عیندے جو تحصیل تو نہ کیٹے ڈو ہزار (2000) کیوسک مقرر تھی۔ شیر ویٹھے ایکوں انجھان ڈیزائن کیٹا گیا جو تحصیل تو نہ کیٹے یک ہزار (1000) کیوسک دی بخش آن یکی۔ اے نہر صرف آٹے پٹے پٹا دھو (مشرقی) او زیناں پلیندی اے جہر صواں پہلے ای نال سو واہ نال مجید یاں نہن۔ مچا جی زینتیں کوں ایں نہر اجو پانی دی یک پیچنگ دی نہیں مل سکدی۔ بھو اے زیناں برابر تھی مگھیں جو آگہیں اے رو کو ہی نال مجید یاں نہن۔ نہر آوٹ نال رو کو ہی واقفم تھی گئے۔ انہیں مچا جی زینتیں واکیا تھیسی؟ نہر آوٹ نال راہ رستے تے رابطہ سڑکاں دی بناہ تھیاں لا تھیں۔ اے نہر دان علاقے کیٹے چننا تھی مابست تھیدی یکی ہے۔

(اے مہومن اردو کنوں نہر تھیجئے۔ کہیں تھی کیٹے کوئی نالی۔ ایو ہجر)

زیناں پلیندی تھالی۔

گنگ بھوا

اے گنگ اصل اچ تاں کالے پانی دی ہی نہر اے جی سارا سال واہنری اے۔ ایں صتیں جو کر یہ (نڈا) دے زمانے اچ دی نہیں سکدی۔ زیناں دی سیراب کریندی اے تے لوک بچوان دا پانی دی اچھو ڈھرنڈھرن۔ کھو کھو ایں گنگ دی صفائی تے مڑمتی (Maintenance) دو توجہ چھوڑ ڈنی اے۔ تھوں ایندے پانی اچ ناروا (Giniworm) پیدا تھی گئے تے لوک مرے کوں ایں موزی مرض کن اوکھے نہن۔

چشمہ راست بیگ کینال

نہن ذرا نویں نظام آبپاشی چشمہ کینال دا حال سٹو۔ اے منصوبہ ایوب خان دے دور کوں کاوزیں اچ تھالی پیا۔ ایندی پہلی تجویز (Blueprint) اچ آنوی ہزار (19,000) کیوسک پانی دا وعدہ (provision) تھالی۔ عیندے اجو پارہاں ہزار (12,000) کیوسک دیرہ اسٹیل خان تے اٹھ ہزار (8000) کیوسک ذیرہ عازی خان دی تحصیل تو نہ کیٹے تھان۔ ڈاوا لٹا مل بھو دے دورانچ مہنتی محمود دی کوشت نال ایں منصوبے کیٹے کجھ فنڈز مقرر تھئے۔ محل ڈیزائن اچ تبدیلی کرکے عیندے پانی دی مقدار آنوی ہزار کنوں گھٹ کرکے پارہاں (11,000) ہزار کیوسک کوڈوٹے۔ ست ہزار ڈیرہ اسٹیل خان تے چار ہزار تحصیل تو نہ کیٹے۔ جیڑی

فلمی اخباری صفحیاں نال وی لہوڑی کٹوری تھی۔ نال ہک موٹے گل تے فخر عام دنگل دایک پڑانا کیلنڈر وی لڑکیا کھڑا کھڑا ایہدے آئے زخم زماں بھلو پیلوان آئے انہاں دے ست بھرتاواں وی تصویر پھیندے اراج او پناہک سٹھ گز اتیں ڈو جھا سٹھل تے رکھی کھڑاں کھپوں این کندھ دے، دھو آئی پئی ہک چھیری بیٹھ کھو آ پیا مریدے نال ہک یا توں مٹھجھکے چھندے بیچے نال گلہنگا کھ بزرگ تہ ان کھ دے کڑاہ و سچ کڑو چھا کھڑ پھر پیدے، گھانی دے ٹھوٹے واگوں اچے ارگر ڈوں بالکل لا تعلق، چپ چاپ، اصل نال اوندے دا کہیں کوں وی نہیں پتہ۔۔۔۔۔ اوکوں "گل گھوڑو" آکھن وی لالے ٹوں سو کہیں کوں وی جرأت نہیں تھیدی۔ چھیری دے نال خالی جھاتے پڑاے کسرت دے او زازا ڈوٹے ٹوٹھے دے گول وزن جیرے پڑا گیا توں ہک ڈوٹھے نال تقریباً جیر گلن، پیر تک، ہتھیاں، ڈھیل، رسیاں کڈے، ٹوٹھے نوے ہک ڈوٹے فریم ٹیٹھ، کسرت والے سارا سامان تاں موجود پھر کھپ کھٹا میں وی موجود نہ تھا۔ اتھی ہو لیں جیہاں ڈاکٹر دے کسے سچ کر گیا۔

"کلب کتھا ہے؟"

"میرہاے چودو ہودو ہوا"

لالے ڈاکٹر غوری دے الاٹوٹا توں پہلے ہی جواب ڈتا جیویں ایں دوران ادوانجی وی تکرانی کر پیدار پھیا ہووے۔ کمال بھاتی مولی کلاھ وی لالے سٹھ کھدی و۔ اتھی جیران تھیان۔ "کلب ٹپاٹھا سے چیدو ہودو" کافی دیر بادالے ہر فی کپ کے تھال بھج

پوہ ما تہند دے آسب

اثر اول

پکلی دفعہ ایویں بلکہ جیویں لالے دیاں ڈوٹھا میں آکھیں پھر دیاں ہودوں، حالاکہ ہک ہئی۔ کلب بوجھ و زور میں بیگی گمان اے چا پداھا جیویں اے کہیں پڑانی ماڑی دا حصہ ہووے۔ اتے ہئی وی انہی میں کلب کوں ہک کندھ ایہدے نال وی ماڑی توں الگ کر پیدی تھی۔ کلب دا بورڈ، پچھلیاں کئی بارشاں توں ایں کندھ دی تک لپکھیا تھا۔

"نواب ہلیٹھ کلب" وی عبارت ملتی صاف کر کے وی صریح نہیں پڑھی و سبھی کی۔

اتھی تھوڑا پھر کیا تے ڈاکٹر اے بی غوری دے نال موڑھے تے پیر پھیا جیہوڑا کلب وی ایں کیتی دا پچھلے پندرہاں دیرہ سالوں توں روز داکٹر تھی۔ ڈاکٹر اوکوں اوندے سے چودوی بوجھ توں آتھدے سٹھن جیہوڑا ہک زمانے نواب صاحب دا شاہی سلطوری تھا۔ ڈاکٹر آپ وی تھی آتھس و سچ ملازم تھا۔ اتھی، ڈاکٹر دے مہمان طور پکلی دفعہ کلب نال روشناس تھیا۔ "اے وی آچے دوست بھان۔" ڈاکٹر لالے نال اتھی دا تعارف کر دیندیں آکھیا اتے ایہدے نال وی لالے اتھی توں اپنی آکھ چا کھدی پرؤل وی اتھی کوں ایویں گدرا پھیا جیویں کپ کھ سلسل اوندے نال چھوڑی کٹوری ہووے۔

مخراپ و مخراپ کلب دے پڑاے برآمدیاں دیاں کندھیاں کھٹاں وی خالی تھیں، ہر پوے ڈوٹیاں ڈوٹیاں ڈنپ آ پیاں تر تاں دے ریسٹلک پوٹھ نال ہک اڈھ کندھ کچھ

”پرانے۔۔۔۔۔ خاندانی“

خاندانی دے لفظ تے لالے اجنبی گوں والا کج دفعہ غور نال ڈٹھیا تے آکھیس
”ساکوں تاں پہلے ہی ایہہ شک تھی۔“

جیسا نہ سنے لالے واسن پسند موضوع صُن پر نوب آوٹ وچن آئے توں او دا واہ ڈوا
مردی نامردی شوگر وغیرہ دے سنے دا ضرور پچھے ہا۔ تھال وچ برنی تے بدالیاں تے
پستے دا پورا جھروا کیندیں لالے اجنبی اگوں اپنی ایں مجبوری دا اعتراف کینا۔

”اساں وی پیش کر سیوں۔۔۔۔۔ ہک تھ“

”ناہلی دے پائی والا سر مشاں وی کیا یاد کر سوجال و جو پائی آوے اکھ و چون
۔۔۔۔۔ لگھ پٹھھا آئے ایہہ ڈوساے جیو ہو وو ”آکھیں ایں شاہریاں صُن وی تاں
بہوں سو بنیاں“

اجنبی دی کالجھ وچ بھانویں جو کوئی شرارت نہ تھی دل وی لالے اپنی اکھوتی اکھوت
کے ایندی تائید کیتی جیہڑی اوہیوں گھٹ جھکلیدا اھا۔ دل جیویں موند نہ وچ کا جوی
جی گلی پیندیں بھٹی اٹن سنی کر ڈتی سھیں۔

ڈیکھو تاں کلب دے پونجھا روں کوئی سوڈ و سو سال پرانی نواب رئیس اللودہ دی ماڈی
پچھوں ہک جی ماڈی و۔ تھار ورتھار انہاں ماڈیاں بارے محلہ نواباں دے نگیناں
ٹوں وی پچھو تاں کوئی گجھ نہیں ڈسیندا۔ اجنبی اٹا سر چاے کے اینویں اٹاں تیں ایں
ماڈی گوں ڈٹھا، اوکو پدے کنوں راجھستانی گلابی پھتیا یاں دی جیویں اڈیل جیہیں پئی

جیہیں ہوئیں ٹھڈا ساہا بھر کے۔۔۔۔۔ ”ھا آ آ۔۔۔۔۔“ ”ھا“ کہتی تے نال و ی
آکھیں ”صُن چاندی دے ادر ورتھ کھٹاں؟“

”انہاں کوں آپ ڈساؤ“ کلب دے اگوں دی کہانی لالے ڈاکٹر غوری دے موندہ و
چ یاڈتی تے ایندے نال و ی او اجنبی ولوں جیویں پورے دا پورا مطمئن تھی گیا
ہو وے۔

جیویں جیویں پتہ لگدا رہیا، کلب اصل وچ نواب رئیس اللودہ دی ماڈی دا و ی ہک
حصہ تھی جیہڑا اوڈے نواب صاحب لالے دے پیو پیلوان ہاتھ خان گوں ملک کر
ڈتا تھی جیہڑا اباد وچ چھوٹے نواب اتے لالے دی ملی بھگت نال ترقی کریدا صُن
کلب وچ تبدیل تھی چکیا ہا۔ نواب رئیس تاں افتتاحی کسرت وچ گروال نکلن
دے باد ورتش ٹوں تو بہ تائب صُن۔۔۔۔۔ لالہ البتہ کجھ عرصہ بادوی تھار رہیا۔ دل
آہستہ آہستہ کلب لالے دے گھیر وے گودام آتے پھلانی بناوٹ دی ٹیکیری وچ تبدیل
تھی گیا۔ اوں ڈیند لالے نوویں آوٹ آیاں دی سبائٹ پیڈ نال خاطر کیتی، برنی پیش نہ
کرتن و ی بوجہ اجنبی گوں دل و ی جھنڈ آئی۔ لالے نال آے اوندنا سیلانا کرا تھی۔

”اے سنے وی جاٹن“

تھارے و قے باز ڈاکٹر اپنے ڈونہا میں ہتھوں وچ جیوں ہندو ٹنڈا رکھ کے اپنی کالجھ
گوں تھولا وڈا کر کے لالے گوں بول کر آیا۔

اولا لائبریری کھٹھو ہو؟

”ساکوں میں پتہ چھوڑو جو اب صبح لالے لالعلیٰ وانگھار کھیتے نال علی آکھیں“ اے کوں بھ علم ہو۔۔۔۔۔“ حالے جیندے آکھو تاں تو کوں ملو لیسوں“

”چھوڑو اکھرتوں“

”اے تاں لکے لاء نہاں نال کھٹھو داروہ گئے“

”کیسے؟“

ایندے نال علی لالہ سٹھائی دا اتھال تلی تے چاء کے اٹھی کھڑا تھیا“ ”ویندے نہیں۔۔۔۔۔“

ڈکان اپنی نال ہوا ہو۔۔۔۔۔ ساوے تھوہو۔۔۔۔۔ اے بھو تہا ڈا اپنا

کلب جو۔۔۔۔۔ آساں اے بلاں نھے جیندے۔۔۔۔۔ آہن آکھیں تے چھال چڑھو پیندی

۔۔۔۔۔ ”جینی آگوں ساوی ملیندی ڈیکھ کے لالے وٹھو جھٹھو اتے ٹریا

اوندے قدر صالیں باہر داروہ داروہ پئے علی نہیں جو“ ”پے برائی“ اپنی زبان چولی جھیردی

اپنی کھل کوئی وچ کب فٹ رست اچ دی مشہور تھی۔

”نواب صاحب نال کالی جو ککڑے گھیندے اوہ میڈا ابا۔۔۔۔۔“ تے نال علی کناں

گوں بھٹھو لاکھیں

”تو باں تو باں۔۔۔۔۔“ ساوی کھٹھوں بچے کاپیاں کوں

اپنی ڈو جھی و فعد لالے نال اوندے نالوہے دی دکان تے ملیا۔ جیجیاں نال چکھدی

بھکھدی اے دکان صرافہ بازار دی جنوبی کھڑ تے تھی۔ مہماناں دے امر از بوج لالے

ہوہو۔۔

”اے نہیں ڈھانڈی“

لالے اپنی دی ٹنگی ٹوں ماڈی دے برسیدہ صوٹوں دا انداز لایا تے آکھیں

”بجیاہ سال تاں انہاں کبوتران کوں کھینیں“

”کلب تاں گل دی کاکھ ہو۔۔۔۔۔“ چھوڑو

تھا کوں حال کراں۔۔۔۔۔

اے ماڈی تاں جھونے نواب صاحب دی ہو۔ انہاں ماڈیاں بچوں کہیں کب وچ

آہن رکھان دے قتل حاضر و علیہ لکان دے نواب مظفر خان سدوزلی دے گھر آ لے

می آکھے تھن۔ دل ہو لے جیہاں اپنی دے کن بوج لاکھیں۔

”ڈو ملے نہیں دی کھیں تاں میں آپ ڈیٹھی ہو۔ ایمان نال۔۔۔۔۔“

لالے جو پھل کاکھ آپ دی آپ شروع کتنی آوندوں دے ساوی پوس کیوں جو آگوں ٹھن آکھی

اٹے سکھاں دے قتل عام دا کوئی سمپندھ نہیں پیا جوہو دا۔

”اے کوں بھ علم ہو“

”اوں کن پڑائیاں سکناں وی صحن۔۔۔۔۔ ایمان نال“

”بھڈیاں لکھیاں۔۔۔۔۔ ابا میڈا شاہی پہوان جو صا۔ شاہی توٹے خانے دے

بچھوں کھٹھیں کتاباں دی لائبریری دی تھی جیندے پلاٹ بوج آساں یکے لاورزش

کریندے صاے۔۔۔۔۔“ اپنی لالے دی تاریخ بارے گفتگو بچوں کھچیا ”صحن

ٹوں لہہ گیا۔ ایں دوران بالکل لالے دا تھکل؛ جھوٹا بھرا کرتاں کوں تھلا لالے گدی
 تے بہہ چھاپا تھی۔ دکان دے تھڑے ٹوں کلب تائیں ول در ول تھکے گل دا نا صلہ بھکل
 کوئی سو قدر مہوسی۔ ایں دوران لالہ لالے چھپتی دے استاداں بارے انہاں دے دا،
 بیچ اتے پکڑے کھا کے ڈکارن مارٹن بارے کئی واقعات وی الا کھدے۔ اجھی
 دواں اوندی بھگی ضلع مکمل طور تے ختم تھی گئی تھی۔ اتے کلب دا دروازہ بند تھوئیں
 آئیں۔

”کلب والے سا راسا مان جھارے بھراوراں ڈتے“

”لاھوروں آپ کھن آیا خمر نک تے۔۔۔۔۔ بھولو غلی آئی پندانی تعلق دارہ“

”پہلوں کچھ عرصہ تو آپ دھگل وی کرو پندارہ گیاں“

”پھو ڈاکٹر ٹوں۔۔۔۔۔ دل کہیں“ لالے جیویں بے اتاری دے ڈرکتیں، اکتر
 توں تائید تھی۔۔۔۔۔ جی صا۔۔۔۔۔ کیوں نہیں“

ڈاکٹر بے غور تھی جو حق و ولد اؤت۔

لالہ بیج پہلی دفعہ ٹوں وی بڑھ مہر بیان صا۔

حق کچھو تان کلب لالے وی مضامی وی ٹیکٹری اتے ویسی گھیرا دستور تھی اتھاں کھیر
 کھو آکر پندارہ صا تے مہن طوے دیاں گھٹیاں تھالاں و حق بھرتج بھرتج کے دکان تے
 ویندیاں تھیں۔ لالے وی دیکر دے معمولات تقریباً کلب و حق گزار دے تھیں۔
 ایہو ویلا صا اتوں دے کھٹوں وں اتھاں آن بہی ول اتھاں آتوں آلیاں بچوں

کہیں کوں وی فالو دے دے پیسے نہ گدھے البتہ سڈا نکس ضرور۔

”بڑا ہر دے پوج جھوڑو وھوڑا پڈی ملائی۔۔۔۔۔ شائ تان بھک پیالے رچ گئے او“

”صا۔۔۔۔۔ ہا“ ”دل کھٹاں رہیدی“

کھنڈ کھیر کھیر ملائی۔۔۔۔۔ پوری ریاست بوج کوئی نہ تھوئی بھیا ڈی ذمنا لالے
 دے متالے بوج۔ کہیں سنگتی کوں بچا گھو چاہیدا سو دے تان بھکم کراھے“ ”روسی
 دے ریت تے ڈیٹوں یا کروں“

”آپاں خود وی گھر بوج ویسی گھو استعمال کر بندے تھیں۔۔۔۔۔ ایمان تان“ ”آج
 تیں اے نہیں پوجتھال کلتے تھ“

”کچھو کیویں۔۔۔۔۔“

لالہ لالے نو تھہر سرالیند اراہیا

ابے ایہو سمجھایا ہو یا عو کئے لا توں

”سیدھا گھروں دکان اتے دکان توں سدا گھر“

”آٹھیں مہن ڈیہیاں تھیں۔۔۔۔۔ کئی مہن پر تھلے تھیں“

”ایہاں رمر جو جھوڑو وھوڑاں شاپر وی“

تھا کول حال کرال۔۔۔۔۔

”اودھا وقت تان کسرت تے خوراک وی تیاری بوج نگھو ویندے۔۔۔۔۔ دکان تے
 اکھر صا چھوٹے آن باہندن۔ اے آکھرا تیں لالہ انہاں چوانہ نہال دکان دے پھٹے

کپڑے تے آوے رت دی چھیدر تک۔ لعنت نچنٹے
 اے سخی اوند اتھوں قصائی ٹٹی غلاوہ نایاں وانگوں اوندی زبان گلگونی وجی روہی
 فنی راہندی سخی نواب صاحب تان اکوں مہیٹاں اپنی سراسر انگلی آہیز اودو وجی ہونہ
 تے آھدے صن۔

”مجھے تو تم سے ماں کی بو آتی اے“

تہوں اوند اتاں ہی ”بیٹا برائی“ یک گیا ہلا۔ نواب صاحب آوے ہاتاں ہر کہیں دی
 تلی تے تراے پکل ریل اتے ڈوراٹے کیاں لاجیاں دے ضرور رکھے ہاڈا کسر غوری
 بارے جھوڑا نواب صاحب تے لالے دا میسرک تک کھان فلیوہا، نواب صاحب دا
 اے خیال صاحب جو اوکے لاہتوں انہاں تے بری نظر رکھدے۔ سوہیٹیاں اوڈا کسر غوری
 توں ڈھیر ڈور تھی باہوے ہاکب دا ہتھوں صاف ستر اکوشا انہاں کیسے مخصوص ہا۔

”پے برائی“ اپنے روز دے کھر ہنسر دے آکشتا فات وچوں اے وی ڈسایا جو ہویا
 جھپکی ٹوں ڈور دے اودھ ڈیہہ جھپکی کولٹ تے باقی ڈیہہ اوندے خوف و سچ گزارا دی
 عادت وکس۔ نواب صاحب مہیٹاں بکا بکا میک آپ کر کے کلب آندے صن تے
 آپے سرٹوں لال ترکی ٹوٹی لہیہہ انہاں کوں آھد کن کہیں وی تھی ڈیٹھا تر لھیا نوین
 رشتی کپڑے پارٹن لوی جھوری وی انہاں کوں بچین توں تھی۔

انتہائی راز داری و سچ پیے قصائی اے وی انہاں بارے ڈسایا جو نواب صاحب

ڈاکر غوری تقریباً ذرا دھیر ہلا سارے ایسے اکوں سرچ صن پر ڈاکر توں ودھ ستارٹ
 انہاں کوں ڈی سی خان کریندا صاحب پوٹس و سچ ہاتاں بکا بچیل، پے سارے اکوں
 ڈی سی خان۔ ڈی سی خان آہرے صن، اوہیٹیاں کلب و دی وجی آندا ہلا۔ ڈی
 ڈی دی جیٹوں اپنی پٹنی کھلی رکھدا ہاتے گھٹ ٹوں گھٹ ساوی دی پوری پائی
 اوندے روز دا معمول تھی۔

انہاں ٹوں غلاوہ محبوب المعروف ”بیٹا برائی“ تے ”ڈیڈا تر ہی باڑ“ وی ایسے کلب دے
 باقاعدہ علاج کا پھن نواب رئیس اللہ دہ جھوڑے لالے نال ایسے کلب دے پٹیادی
 تے بائی کرین سٹیٹوں غلاوہ کھک اودھ کرٹل اتے ڈیڈا دے دانش ورو دی انقلاب عمل
 تھین پچھوں گان فرسٹ گلاس نو سٹ کریندے اتھان آتی ٹکدے صن۔ انہاں
 وچوں کھک کوں کلب دے دیگر ستارے اوندی کنڈ پچھوں ”آدم بھوں“ سہنہ بندے۔
 صن۔ ڈیڈا تر ہی باز تان نواب صاحب دی فرمائش تے انہاں کوں اپنے کلب کے
 ڈیڈے پھلکا کے تر ہی وی کروا پکا ہا پھر قسم دی تر ہی پیاچی ٹوں طلق ٹکٹ تھی چکے
 صن۔ انہاں کا سر ڈیاں ٹوں نواب صاحب وی جان ویندی تھی۔ انہاں کوں
 ڈیہہ دے پٹنی جے او کلب و سچ حودے ہاتاں فوراً، اچھی کھڑا تھیدے ہاتے کلب
 دے کہیں نا معلوم چور، روز دے وچوں اپنی ماٹری دا راج کرے ہا ”بیٹا برائی“
 قصائی ہا تھی بازار دے نال اوندی گوشت دی دکان تھی اوندے خیال و سچ پوٹی
 پٹا نوٹ دے صن و سچ پوری ریاست و سچ اوندی کوئی جوڑ تھی ”ہوے قصائی تے

سب سال دایاں ابو ابو۔۔۔۔۔ ابو ابو کریدا لالے نال آ کے ولہو کیا ” ابو
 ابو۔۔۔۔۔ ائی آہری بی بی۔۔۔۔۔ ڈاؤسب جاؤ بی
 ”جیل او بجے جیل۔۔۔۔۔ ڈاؤ آئے ائی واسک“

لالے ذرا اکھڑتا کے تختی نال اوکوں آپ کوں خرخر کے انج کھاتے اھیوا نال
 آکھیں۔ ”یکم صاحب تان منڈھوں بے محل وں جنو وھوؤ“ تے نال ساریاں دے
 آپ وی کھل بیاجیوں اے کوئی لکھنویں کالھ صوہے حقیقت وچ سہی وی اینویں
 بُوہ مینے وچ آماں وی کالھ تے اھی چوکیا تان لال اوہری پونہ پکڑ کے اھی یا
 ”آؤ دل۔۔۔۔۔“

وڈا برآمدہ شپ کے نال لکے برآمدے دے پچھوں لال اھی کوں تک کرے دے
 ساتھے گھن آیا جھو اتھریا ”سو سوال توں بدگدھا۔ ایندے نال ڈو جھا کرہ گھورا
 گورا م صالالے جھورا کھویا تان گھھی بھی باس وچ رھیہیں کرے وی تک چنڈا اھی
 کیا ڈاہرے جو جھک لالے دے تہہ جتنا فل سا فرترج کھڑے۔ کرے وچ مہا این
 فرترج دے یہا کوئی وی شے نہی پئی۔ لالے فرترج ردا ودا وازہ چالی نال کھویا تان اہتی
 اے ڈیکھ کے حیران دا حیران رہ گیا جو فرترجے شہر پتی آماں نال ہل ہل ہل ہل ہل ہل ہل
 ہر اسب انج پیک تھیا، کھدا ہو گیا جیوں صحن اُتوں اٹھا صوہے پنج ست ٹین ماکی
 دے نواب دے وی بھرے بے صحن۔ آماں نال لالے فرترج کوں لاک کریدیں
 ہوئیں جیہاں راز دار کی وچ آکھیا۔

باتا ہدی نال گھنڈے ڈو گھنڈے کوہراں کوں داتا کھیرا اکھیرا واسے ہنٹی کھاندا روز
 ڈیہن۔۔۔۔۔ دل کڈا میں دل آکے تان کہیں نوکر وی کھڑے تے مکی چیت وی
 مار کھنڈن۔ لکھ دے انہاں سارے مہراں وچوں کوئی سک وی اتھان کسرت کرٹ
 نہی آندا تھوں سارے دے سارے کھیرا ساوی دے ساوے صحن بہاں نال
 خشخاش، سونف کالیاں مریاں تے کیاں لاجیاں وی خوشبو وچ پئی اے ساوی لالے
 آپ کڈا میں وی نہی پکھھی لال ہر نویں آتوق آکے اگوں اے وضاحت ضرور
 کریداھا۔

”کوئی خوشنھی کریدا۔۔۔۔۔ ایمان نال
 پُ سارے اے چاٹھے صحن جو نواب صاحب تے او ایشیم کلینن۔۔۔۔۔ لالے
 جیوں دا دطلب نظر اں نال اھی کوں ڈو جھانے گھنیں۔
 ”دشاں؟“

”اساں وی تھے پیہدے“
 اھی نیم دے پاوے نال ساوی گھنڈی ڈیکھ کر ایس اٹھا وچ سر ہلا لایا اٹھا تھورا
 چلے آکے لے پائے کریدے اُوندا تھیر تھلایا تان اوکوں پیکھیا جو روز وھو وچ دے باہر جو
 وی کلپ دا فرش تھندا
 ”خیال نال جیو وھوؤ“
 خیال نال۔۔۔۔۔ لالے وی سم اٹھدھالیں منہ بے وچ صوی جو ایں دوران تک تھی

مؤنبہ سے رکھی تاں یہ دون کھانوں وول وی اور از پکی آنری بھی اے دوسرے سے چھک پوری
 ڈیہنہ سہا بن دوران آنوں بہانوں لالہ اٹھنی کوں کلب دے ہک گنج گھن آیا۔
 اتھاں اوندے خیال ووج کہیں کوں وی اپنی پتہ پر سٹھ کوں پتہ صا۔ آٹھیں ”بتا کوں
 حال کراں چوہو صووڈ“ تے مال ووی اٹھنی کوں چرتر مزبو سکی دا جولا اتھاں چاہ کے
 کر تھی اپنے اٹھنے وکی سختوں ڈکھا س جیہوی سخت دے مال اتھاں اٹھانی ڈیہے
 پیلے پیلے داغناں مال تھی تھی۔

”کئی شے چوہیں چند میں راہندی و ہر وے پتہ نہیں گلدرا“ تے فوراً چلا سٹ کے
 آٹھیں

”نیکو تہا کن حضور۔۔۔۔۔ ڈوسو بھانویں تاں تہا ڈی مرضی جو چوہو صووڈ“ تے مال و
 می اوڈ و بہا نہیں آہست آہست کلب کپا ہری دل گنج دے بہروں آگے۔ کٹنا توں
 کٹنا توں سیا لے دا چکا کلب دیاں کندھاں بہہ اکہ ماڈی پتھوں پئی کہیں ماڈی وی
 چسری تے بہہ چکیا تھی۔ اٹھنی تھوڑا توقف کہیا تے لالے کنوں وی ڈھیر راز دارا وی
 سچ آٹھیں۔

”چوٹا کھول ڈیو“
 ”جیہو و۔۔۔۔۔ صووڈ“

”کھا ووج پیرٹا دا جہان و چوہو صووڈ“
 ”بتا کوں کھانوی کھو لیسوں“ تے مال ووی چاپا ترائے دفعہ تر سلا کر کے کھیسے ووج پا
 گھدس۔ اٹھنی لالے مال کر دے باہروں آیا تاں ساوی پئی چھتر پیری تھی۔
 بیٹھ دے کن پکڑ و بیٹھ دے کن پکڑ

لالے اچا اچا الا کے اچی سرگرمی ڈکھائی جویں کہیں پال و آگوں اپنے آسب چا لگیہا
 صووڈے ”آج کب پیت گرم گرم طوے وی لالے صوراں کوں وی کھواھے لالے گل
 گھوڑ کوں حکم ڈتا۔۔۔۔۔“ اللہ جانتے نیکو بھانویں ڈیون ڈیون“ اچے بے قدر
 مال لالے دا کسرتی بجا کتا بھلا تھی چکے ایہدا کجھ اندازہ اٹھنی کوں فر توج ڈکھ کے تھی
 چکھا صا ”غیر غضاب وی وی لالے دے سردے وال ایویں ہاں جویں غضاب لائی
 کھڑا صووڈ۔

”جان و بچائی تھسے چوہو صووڈ“
 ”اچے چوہے وی گواہی ساری ریاست ڈیسی تہا ڈی بے غاناں“
 دل تھوڈے اشارے مال لے و و مؤنبہ کہیں تے تھوڑا سوچ کے یاد کر کے آٹھیں۔
 اے سخن جتھاں ”گو جو رازوال کرا اھی گوشت وی دکان و میڈیکل کالج دے سامنے
 اتھاں میں ایٹا کھلا تھوڑا صا“

لالے بھانویں جو گھسی آپ کپا ہیں وی ہی کوئی پرہر گل تے ٹھن وی چوٹا پکے پڑ
 ووج ڈ و تھا نہیں آٹھیں سرے مال سگھارے گلد اھلا۔ وی سی غاناں پائی خیر خیر کر کے

کر عیدی آں ..... "ڈوسالا کن"

"با..... میں میڈیکل ورج برصدی آں ..... میڈیکل کالج ورج میڈیاڈوجھا
سالء" گلہیں گلہیں ورج بک ہے ناں تقریباً" تحصیل ہی رزف جی گیا نے گلہیں
گلہیں ورج ایہو پتہ کا جو اداہا توں زمین تے لہجے آجے صحن۔ ساماں تان جھڑوا
کے دانڈے تھے تاں بڑا دھی بے تکلفی ناں جھوہر سٹھہ کہتی "ہو گل ورج شائیں کن
یہ تکلف چاہوی پیالی بی اسلڈے او....." جھوہر وی وضع داری دے ایں انداز
ورج ما کھی کن وودھ مٹھاس مھی۔ اوندے ذہن ورج نوکر کوئی جواب ناں آں ایہہ آدھ
چپ راہون ٹوں بعد بڑہاں بھک ہے کون اللہ حافظ آکھیا تے لا ورج کن وری کھو
گئے۔

وہلی گھسی ورج پہرے میں جھوہر وی شکل صورت تے گلہیں کوں ترالا کے اُون محسوس کہیا
تاں اُوکوں او بھانونی آگی۔ ضرب اُونڈا اوندہ مٹھا آکھیاں تے قدر خد سٹھ اُوکوں چپے گلہں بک
چے اوندے ذہن ورج سوزی فری کھجھوڑ دی پھرن بک چئی ..... میڈیکل وی
سٹوڈنٹ ..... ڈو تھے سال وی سٹوڈنٹ ..... میڈیکل وی سٹوڈنٹ ..... اُونہی لفظ
میڈیکل ..... میڈیکل ..... وی ..... سٹوڈنٹ ..... اُونہی لفظ
اوڈا سال پھوں تے ایڑے گیا ..... دریا تے میری دا سخر ..... دست میری دا
پور تے پتھن اُوکوں یاد آجکے ..... تے ورت بس دا سخر ..... میڈیکل وی
سٹوڈنٹ ناں میری کن تاں میں بک پرا نے سوزا پورا سٹھ اوندے ذہن ورج لہا آیا

کھیرا

مراخان

اوندے ناں ستر ورج کڈا تین وی زانہ سراسی ہم سیت مھی تھی تھوں او تھولا جہاں
ایہا مل محسوس کیا کر پیدا ہا۔ خیر بیک آف توں فوراً بعد اداہا مل تھی گیا اُون جھوہر
سوں جگی طراں ڈکھ کے تھے وچوں فضائی منظر بڑیکھن شروع کر ڈتا۔ اے منظر او
جھلے ڈاہ چندر ہاں سالوں کن بڑی ہا آندا ہا۔ لینڈ سکیپ ورج کوئی خاص تبدیلی نہی آئی
ہو اہندے جو تین نہر دمان دے ڈگرتے بک لمی تے بڑی کھیر وی کار نشا بر تھی تھی
باقی منظر اُونویں دا اُونویں ہا ذرا نہی ہلا۔ اوندی دید زمین دد تے خیال چھوہر آ لے
پاے تھی۔ اُلی واگ کول مول چا تھت چہر اٹھس قد چھوہر اٹھس تے اٹھس بیک دے
مونے مٹھے اچھیاں پھوں مٹھے روک پلہیاں صائیں۔ پڑھا کو جھوہر چا پکی تھی۔
اُون تھے دے آبول پردے کوں سر کا یا تاں جو بہر دا منظر ڈا بھر پور تے وڈا ڈے
تاں اُگی سیت تے ٹٹھی بک نویں ہدفی تربست ہدے کوں ولا پھوں تے سُرکا
چھوڑا۔ اُون دل ورج آکھیا "کھیر وی مصیبت ورج بھس گیاں اُگی ماں بہر نہیں
بڑیکھیں ڈیندی یا سوں چھوہر ڈسوا بار نہ ایل وی جھانوتہ وکیل وی"۔ اُون دل وی
دل ورج سوچا ستر کیوی نہری ..... خیر اللہ انکر کے اُون جھوہر کن چھوہر وی گھدا
"شائ کھوہر دیو" جھوہر جواب ڈتا "مٹان"۔ "آچھا شائ کھے وندے پے او"
"ہا کوئی ڈی ردی کا کھتاں کوئی نہیں ..... میں جھلے ڈوسالا کن کھے ستر

کافی

عشق اسماں میں سمیں
عشق تماں ہو سمیں
عشق قدیمی جھوکیں اندر
عشق تان تان نوبیں لوکیں اندر
عشق تان تر تر جیں
عشق اسماں میں سمیں
عشق نہ تخت ہزاروں مُردا
عشق تان بگٹھ ہزاروں مُردا
گھر توں گیاں تیتیں
عشق اسماں میں سمیں
عشق جولاہیاں تانی سائیاں
عشق مہاٹیاں پانی سائیاں
تانی پانی جکیں
عشق اسماں میں سمیں

رفیقہ اس

تے اُوں کل تے آج کوں ترلا مولا کے کھیوان شروع کر ڈتا..... "ہا" بس ءوچ اُوں آج
سیٹ تے سٹی تے جہاز ءوچ اے ہم سیٹ سٹی..... "ہا" بس ءوچ تان کوں کی ج
نال گا لہ وی نال تھی ہی دت وی ذہن اوکوں کیوں سانجھی وواھا..... جہاز ءوچ
پورے گھنڈی تھی گا لہ دا ذائقہ اوکوں پرمٹھا لگدا پیا..... بس ءوچ اُوں آپ
کوں میڈیکل سٹوڈنٹ پوز کینا ہاتے جہاز آج تھیاں ابدیاں گا لھیں تان خاصیاں
Frank سن..... اُوں ڈوباں چھوہریں تے انہاں دیاں گا لھیں کوں کوڑتے
ءوچ وچا لے کھیوان شروع کر ڈتا۔ اوکوں لگیا اصل فرق وقت داھا اُوں کل تے آج
کوں کھیرو کے ڈٹھا تان اوکوں کل دا کوڑ کھیر دی کار لگیا تے آج دا ءوچ ڈہی دا لگ
..... موئے ڈاھ سال اوندے سر ءوچ چاندی کیر گئے سُن تے نال اوندیاں
اکیں وی نمندری گئے سُن۔
او خیالاں خیالاں ءوچ ءوچ دی پنڈڑی کوں سر توں لھا کے کوڑ دی گول ءوچ ہالے
تو نوبیں بچھوں تے ڈھر کداوینداھا..... اُوں دریا دو..... پیٹری تے اوندے
پُردو..... پتن دو تے وت بس دو..... تے کوڑ دو..... خیالاں خیالاں ءو
ءوچ کوڑ تے ءوچ دا کھیرو آکر بندے کر بندے اوکوں ہوش ءوی نہ رہیا جوگیسی دا پندھ وی
جہاز تے بس دی کارانت تھی گئے۔

سندھ سا گر نال ہمیشاں

آشوار

لوڑھی ۱۔۔۔۔۔

دیتا دیتی جیہڑا سدا تہی

کولی دیتا ہے جیہڑا خٹاپے

سندھ ۱۔۔۔۔۔

آہی دیتا جیر سنجال آئے غلے تھی گئے من

آہیں ہل آہیاں پالے پے پے من، یوں اندر تھی

پونے کھول آئے دل تھج ڈکھلا، آہی نال آئے

جیویں گہلی تھی کے مچھی آے ہواء بگل دی

آدویں گہلا تھی کے تھج ڈکھلا آہی نال آئے

آہی نال آئے انوں تھجو ڈکھلا، روہ آئے کول

تھل آئے کول انوں کچھ ڈکھلا، آہی نال آئے

چنگی اُھدے تھی ایسا، نندر تھیویں موئے بندے، واگوں

موئے بندے، واگوں ایسا چپ تھیویں چنگی اُھدے تھی

سندھ ۲۔۔۔۔۔

آہی دل دریا تھج نیاں تھی، ست نیاں تھی

نال آئے نو سو دریا کر، کہیں جنم رتھیوں

یک جنم دی تھی ڈو جنم دی تھی ڈھول آئے دی

یک آئے نال دوام دی اے، تھیے نام دی اے

سدا جولا ہے تھیے تانویں، دا گل آئے رتھ

رتھ پوتھی سر تے شام دی ہے، تھیے نام دی ہے

تھیے نال سدا ایسا دل اپنی کولی کیا تھیے

بھانویں اللہ دی ہے بھانویں رام دی ہے، تھیے نام دی ہے

سر ساہ اُھدن تھیے ذکر دا ہے، سوہناں سندھ ساہی

گھڑی اُھدن الہام دی ہے، تھیے نام دی ہے

سندھ 4

ابھی خانچ بھر ، کر نال اپنے ول پانی وا
 اکھس پانی دیاں کر نال اپنے ، کھناں یاد پودے
 گئی جگ کھناں و جوگاں دی بھونیں نال اپنی
 سو ملیاں دا گیا میل کھناں ، نہیں یاد پوندا
 نہیں یاد پوندا ، گئی چند کھناں نہیں یاد پوندا
 کر اپنے دی گئی دیل کھناں ، نہیں یاد پوندا
 مٹھے گیت کھناں ، اہناں کھناں کل کڑھیاں دے
 موری سنجھ دے نال سول کھناں ، نہیں یاد پوندا
 کوئی صلہ ہوا دی بہوں بھٹی سوہنا سندھ سائیں
 گئی چند پر پھرے نخل ، کھناں نہیں یاد پوندا

سندھ 3

ابھی پوہتی کھوں نخل گئے ہیں ، ناں ڈس اپنے
 کھوں نخل گئے ، نہیں یاد پوندا جن ڈس اپنے
 کپڑاں جائے ہاے کہیں مندے وچوں کہیں ٹھک وچوں
 کہیں ڈنگ وچوں ، کہیں چھت وچوں ، کپڑاں جائے ہاے
 کہیں گئی وچوں ، کہیں پھو وچوں ، کہیں مرین وچوں
 بک پانی وچوں ، لب ریت وچوں ، کپڑاں جائے ہاے
 کئی جنم کنوں جہیری نال اپنے آندی لڑھکی اے
 راہ نال اپنے کھی لیت وچوں ، کپڑاں جائے ہاے
 اساں ناں گئے نال لاناں دے ، سوہناں سندھ سائیں
 تیلوں یاد ہوئی چوہ پیت وچوں ، کپڑاں جائے ہاے

عجب

0321-5073176

۶۴

سندھ

ابھی سندھ سائیں جاگ اپنی گھائی بندر وچوں
ساوا ساگر پُورے چندر پچھوں چبویں جاگیا ہے
چڑھی پھل ہودے اسان نہیں ' رلے واشکاں دے
زلے واشکاں دے آکھیں تار ہودون اسان تیں
ایں بھاٹ تیں شہنہ اپنے دی اُصا تراڑ ہودے
اُصا ٹھوک ہودے شہہ اپنے دی اول بھاٹ تیں
بہوں فانی اپنے ہون دے امکان تیں
چبویں دل آکے اُڑویں ٹھل پودوں سوہناں سندھ سائیں
ہودے دشمن کوئی جان اپنی دا تیدے صدق پچھوں

03215363825

پھیلائی بارش:

اس کا سنا۔ دی میں جانلاہ شے (پہل لڑتے، یہی پڑتے)
کولیاں کھوڑتے (میرے جان شے (بھوسہ) پانی،
یوں، پتھر، سکر (نال بندھی ستری ہوئی ہے۔
اس بندھی ستری جاجون اچو بندہ پید پاسو تان
پڑنا طہریا، دوا دارو، پالنے، سندر لکو دیکھ
جھیاں اور تان پوری کڑھنے، تان ڈو کھی
پاسو انسانیت کے ریتہ روانہ سی اٹھاموں
پھرتے۔ اس بلرھی ستری جاجون (Eco2099)
اچو جھری پیک وی شے کھرد رنے یا غیب
نقی و کھی تان ساکن مادی، ثقافتی، سماجی ہے
ادھائی زور تان تمام پھرنوں۔

دیکھنا کھوڑتے کھوڑتے تان کہ شے اچے سر سکی و ستر
پہل لڑتے تے پھی پڑتے غیب پھرتے و ستر تے اچو
تو ا روایتی دوا دارو، تھرا ویکہ وی غیب پھرتی
و ستری ہے۔ پھی پڑتے جھری اچے TD4 کھول، و تان
اچے جھری پھری و کھری کھری کھری تے کھری
م اللہ۔ ا ستر تے تان اچے کھری تے کھری
تھو پھی پڑتے کھری کھری کھری (اچو تان)